

Library

IAS, Shimla

PH 294 Krom 92 G

00018773

KONINKLIJKE VEREENIGING
KOLONIAAL INSTITUUT

GIDS
IN HET VOLKENKUNDIG MUSEUM

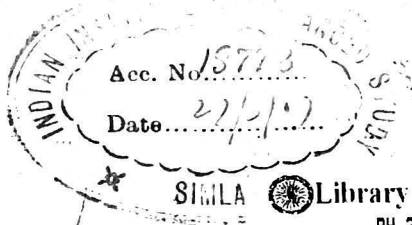
PH
294
Krom 92 G

IV. HET HINDOEÏSME

DOOR

PROF. DR. N. J. KROM

- Gesloten vitrines
 Open uitstalling
 Hindoe-oudheden

PH 294

Krom 92 G

IAS, Shimla

PH 294 Krom 92 G

00018773

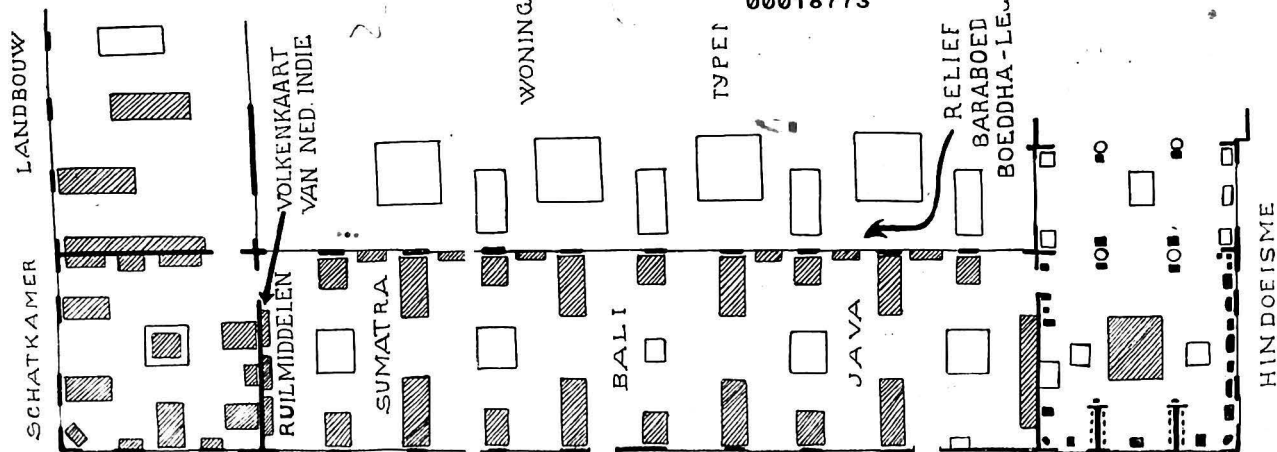

Fig. 1. Plattegrond Volkenkundig Museum. Eerste omgang.

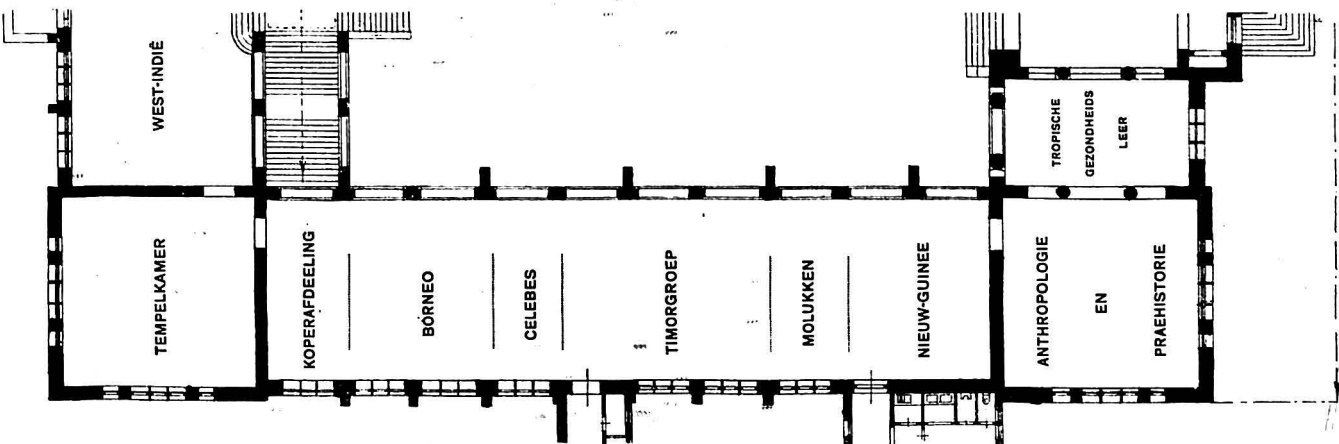

Fig. 2. Plattegrond Volkenkundig Museum. Tweede omgang.

INHOUD.

	Blz.
<i>Ontstaan der Hindoe-Javaansche cultuur</i>	7
<i>Karakter der Hindoe-Javaansche cultuur</i>	14
<i>Brahmanisme</i>	19
<i>Boeddhisme</i>	26
<i>De Hindoe-Javaansche kunst</i>	33
<i>Latere ontwikkeling van cultuur en kunst</i>	39
<i>De Vestibule</i>	45
<i>De Hindoekamer</i>	50
<i>De groote Lichtthal</i>	70
<i>De Tempelkamer</i>	81

HET HINDOEÏSME

Ontstaan der In het begin onzer jaartelling is het Westelijk deel van den Ar-Hindoe-Javaan- chipel in aanraking gekomen met de beschaving der Hindoes. De sche cultuur. bevolking, die toentertijd de eilanden bewoonde, en die behoorde tot het Maleisch-Polynesische ras, was niet de oorspronkelijke, doch was er toch reeds sedert vele eeuwen gevestigd. Zij heeft ons eenige overblijfselen nagelaten in den vorm van groote grafmonumenten uit op elkaar gestapelde steenen, in den trant der Hunnebedden, van steenen doorkisten, van heuvels met afval die uit de aan zee of meer gelegen paalwoningen werd weggeworpen, van tegen de berghellingen aangelegde terrassen met spitse omhoogstekende steenen en met ruwe beeldjes, die de overleden voorouders representeerden, en ten slotte van allerlei kleine gebruiksvoorwerpen van steen en metaal, sieradiën, wapenen en dergelijke.

Door vergelijking van zulke vondsten met wat in andere deelen van Zuid-Oost-Azië voor den dag was gekomen en door combinatie van allerlei taalkundige gegevens heeft men zich eenigszins een denkbeeld kunnen vormen van de voor-geschiedenis dezer bevolking, en heeft men de sporen harer cultuur van Sumatra

af over het Maleische Schiereiland tot in Achter-Indië kunnen volgen. In elk geval staat wel vast, dat deze menschen niet geheel onbeschaafd waren; zij waren goede zeevaarders, hetgeen trouwens ook reeds blijkt uit hun verbreiding over zoo ver afgelegen eilanden, terwijl zij in Westelijke richting hun tochten tot Madagascar hebben uitgestrekt. Zij bewerkten het metaal en beschikten over het rund; zij beoefenden den natten rijstbouw en waren eenigermate maatschappelijk en politiek georganiseerd.

De aard der hier opgesomde kundigheden maakt duidelijk, dat de kennis-making met de hoogere geestelijke beschaving der Hindoes van verstrekkende beteekenis voor de verdere ontwikkeling dezer bevolking kon zijn. Het is het handelsverkeer, dat de Hindoes naar den Archipel bracht, evenals dat eenigen tijd later met de Chineezzen en nog later met de Arabieren het geval was. Het is daarbij opmerkelijk dat juist de Hindoes, en zij alleen, tot een zoo bijzonder beschavingswerk in staat bleken en dit feit is niet uitsluitend te verklaren door de omstandigheid, dat zij het eerst kwamen. De Chineezzen zijn eeuwenlang gaarne geziene gasten in den Archipel geweest, zij hebben er zich in aanzienlijken getale gevestigd en zijn in vreedzaam verkeer met de bevolking gebleven, doch van een noemenswaardigen invloed der Chineesche beschaving is geen sprake. De Arabieren zijn voor het geestelijk leven op de eilanden eerst van belang geworden, toen en voorzoover de Islâm er ingang had gevonden, en deze nieuwe godsdienst is er ook al weer van Voor-Indië uit gepropageerd.

De Hindoes van het begin onzer jaartelling hadden reeds een eerbiedwaardige

cultuurgeschiedenis achter den rug. Het is de tijd, dat langzamerhand zich de kern der groote heldendichten ging vormen, dat er reeds een uitgebreide sacrale en bespiegelende literatuur was, dat de rechtsregelen werden geformuleerd, dat staten met een behoorlijk functioneerende civiele en militaire organisatie bestonden, dat zich in de havensteden een bloeiende zeehandel had ontwikkeld. Nu is het natuurlijk waar, dat de koopman, die naar verre landen trekt, dit niet in de eerste plaats doet als beschavingsapostel, maar het spreekt evenzeer vanzelf, dat hij toch altijd een stukje beschaving met zich meedraagt, en bij degenen, die in zijn persoon met allerlei vreemde en onvermoede zaken en denkbeelden in aanraking komen, de begeerte kan opwekken, daar wat meer van te vernemen.

Zoo althans moet het in den Archipel zijn gegaan. Wij hebben uit de tijden der eerste kennismaking geen rechtstreeksche berichten en bezitten dus geen zekerheid, doch de gegevens uit later tijden, wanneer de nieuwe toestanden zich hebben geconsolideerd, laten toch wel eenige conclusie toe. Nergens blijkt iets van pogingen der vreemdelingen om zich gewapenderhand een machtspositie te veroveren en dan met geweld hun instellingen op te leggen aan de onderworpen inboorlingen; integendeel alles schijnt vredelievend en langs den weg der vreedzame indringing in zijn werk te zijn gegaan. Als de handel loonend blijkt, zullen zich enkele kooplieden op gunstige punten blijvend hebben gevestigd, met open armen ontvangen door een bevolking, die om hun groote kundigheden tegen hen opzag, al was het maar

alleen omdat zij lezen en schrijven konden. Als hun omgeving allerlei van hen leert en afkijkt, stijgt hun invloed, en wordt het hun niet moeilijk om zoo noodig huwelijksverbintenissen aan te gaan met aanzienlijke dochteren des lands en zoo een nageslacht te scheppen, dat van nature aangewezen was om de van vaderszijde geërfde beschavingsgoederen onder de verwanten van moederszijde te verbreiden.

Bloedsmenging kan intusschen slechts hebben plaats gehad op een naar verhouding tot de geheele bevolking bescheiden schaal; hoofdzaak blijft de vrijwillige overneming der nieuwe cultuur, het geleidelijk proces der hindoeïseering. Na allerlei dingen van meer practischen aard komen eerst de maatschappelijke instellingen aan de beurt, en dan op den duur kunst, wetenschap en godsdienst. Aan de uitoefening van dezen laatsten hebben wij de eerste tastbare bewijzen van het bestaan van Hindoe-invloed in den Archipel te danken, in den vorm van een viertal steenen offerpalen met inscripties, welke blijkens de gebezigde schriftsoort in de vierde eeuw onzer jaartelling moeten zijn opgericht, en die gevonden zijn in Koetei aan Borneo's Oostkust. De inscripties verhalen in fraaie Sanskrit verzen van de offerplechtigheden, die de landsvorst heeft doen uitvoeren; er komen brahmanen bij te pas en ook de geheele verdere terminologie is Hindoesch.

Het is duidelijk, dat het hof, hetwelk zulke offerpalen deed verrijzen, gehindoeïseerd moet zijn geweest. Het is ook duidelijk, dat wij daarbij in een verder stadium zijn dan dat der eerste kooplieden; zulke offers moeten door Hindoe-

Fig. 3. Overzicht van Vestibule en Hindoekamer. Zie blz. 45.

priesters gebracht of althans voorgeschreven zijn, zulke verzen door Hindoe-geleerden zijn vervaardigd. De kooplieden, die het in het nieuwe vaderland tot welvaart en aanzien brachten, zijn gevolgd door andere landgenooten, naarmate er aan de door dezen uitgeoefende beroepen of kundigheden in de kolonie behoefte bleek te bestaan; ook kunnen de politieke omstandigheden in het moederland den drang tot uitwijken hebben bevorderd. Het Hindoe-element, het oorspronkelijke en het overgenomene, is toonaangevend geworden.

Dat is natuurlijk niet ineens gebeurd; er moet een zekere tijdsruimte liggen tusschen de eerste vestiging en de triomf van het Hindoeïsme. De duur van die tijdsruimte kan op verschillende plaatsen verschillend zijn geweest; de plaatselijke gesteldheid, de medewerking of tegenwerking der inlandsche vorsten of priesters en wat niet al vormen factoren, die remmend of bevorderend zijn geweest en zich geheel aan onze waarneming onttrekken. Diezelfde factoren moeten van invloed zijn geweest bij het verdere verloop der ontwikkeling, als de Hindoe-instrooming heeft opgehouden en de band met Voor-Indië is verslapt. Het is dan ook geen wonder, dat de geschiedenis dezer Hindoe-koloniën een zeer afwisselend beeld vertoont. Ook spreekt vanzelf, dat inscripties als de bovenbedoelde geen houvast geven voor de intensiteit der Hindoe-beschaving in de bevolking als geheel; zij kunnen zijn uitgegaan van een zich beschaafd voelend hof, terwijl de groote massa daarbuiten volkomen onberoerd bleef.

De vraag, waar de Hindoes, die naar de Archipel kwamen, vandaan zijn gekomen, behoeft hier niet nader besproken te worden; in hoofdzaak zal het wel het Zuidelijkste deel van Voor-Indië zijn geweest, doch daarnaast moet ook gedacht worden aan de groote handelshavens der Noord-West-kust en, voor een latere periode, aan Bengalen, waar toen het centrum van het Boeddhisme lag. Hun vaart naar het Oosten, met als gevolg een meer of minder geslaagde kolonisatie, had niet uitsluitend den Archipel ten doel; ook de Achter-Indische kusten zijn in deze groote beweging van de eerste eeuwen betrokken geweest. Blijvende resultaten vinden wij, wat den Archipel aangaat, vooreerst, gelijk reeds bleek, in Koetei, waar de Mahakam den grooten verkeersweg vormde, en desgelijks aan de westzijde van Borneo, tot ver stroomopwaarts aan den Kapoeas. Op Java is het Westen van het eiland het vroegst met de Hindoes in aanraking geweest; inscripties in de buurt van Batavia en Buitenzorg vermelden den ouden rijksnaam Târoemâ, die in de tegenwoordige rivier Tji Taroem voortleeft. Deze inscripties vinden een welkome aanvulling in ongeveer gelijktijdige berichten van Chineesche zijde, die ons inderdaad een gehindoeïseerde maatschappij doen kennen. Soortgelijke berichten geven ons de oudste getuigenissen omtrent Sumatra en Bali.

Nu is het er verre vandaan dat wij, wanneer eenmaal de handelsrelaties der eerste eeuwen tot de gehindoeïseerde staatjes van de vierde en vijfde eeuw geleid hebben, de geschiedenis dier rijkjes verder nauwkeurig zouden kunnen volgen. Dat

is slechts het geval met Java, ten deele ook met Sumatra, en in nog mindere mate met Bali, en daarbij eerst sinds de zevende eeuw. Dit hangt samen met het feit, dat men in die eeuw zoowel op het Voor-Indische vasteland als in de Hindoe-koloniën begonnen is, het tot dusver gebezigde vergankelijke materiaal voor den bouw der heiligdommen te vervangen door steen, ten gevolge waarvan uit de dan volgende eeuwen belangrijke kunsthistorische gegevens, die tegelijk cultuurhistorische gegevens zijn, het getuigenis der geschreven bronnen komen aanvullen. Dat geldt dan vooral voor Java, en met dit eiland zullen wij ons verder in het bijzonder bezighouden, daar de te beschrijven verzameling zoo goed als uitsluitend op Java betrekking heeft.

Van het West-Javaansche rijk van Târoemâ echter bemerken wij verder niets meer. Het centrum van beschaving blijkt, als wij na een lacune in onze berichten opnieuw van het Hindoesche Java hooren, te zijn overgegaan naar Midden-Java, zonder dat duidelijk is, of dat Midden-Javaansche Hindoeïsme te beschouwen is als vervolg op het West-Javaansche, of als iets nieuws. Het is dus het Hindoeïsme van Midden-Java, hetwelk wij thans iets nader zullen beschouwen.

Karakter der Hindoe-Javaansche cultuur. De wijze van ontstaan der nieuwe cultuur, d.w.z. het geleidelijk overnemen van Hindoe-gebruiken en Hindoe-opvattingen door een bevolking, die zelf reeds in het bezit van een zekere eigen be-

schaving was en eigen ingeboren aard niet geheel kon of wilde verloochenen, geeft een verklaring voor het gemengd karakter van het resultaat der samensmelting. Bij die cultuurgooederen, welke vóór de komst der Hindoes aanwezig waren, komt het vóór, dat zij geheel onveranderd blijven, vooral wanneer het zaken betreft, die grootendeels werden beoefend buiten de centra, waar de Hindoe-invloed zich deed gelden. Een voorbeeld is de natte rijstbouw, die klaarblijkelijk op dezelfde wijze is voortgegaan, en ook in zijn terminologie geheel inlandsch is gebleven, daaronder begrepen de zoo nauw luisterende kwesties van irrigatie. Maar ook vindt men de gevallen, dat er oogenschijnlijk gehindoeiseerd is, maar niettemin onder het opgelegd Hindoe-vernis het eigen inheemsche duidelijk zichtbaar blijft. Maakt men kennis met de vorstelijke beslissingen in rechtskwesties, dan lijkt het of uitsluitend het Hindoe-recht tot richtsnoer wordt genomen, doch het lijdt geen twijfel, dat naarmate men zich van de hofstad verwijderde, de invloed van dat recht inschrompelde en het inheemsche adatrecht de levende rechtsbron in de desa was.

Daartegenover staan dan de zaken en begrippen, die als iets geheel nieuws en begeerenswaardig zijn ingehaald en waar de inlandsche wereld niets tegenover had te stellen. Daar krijgt men de overneming als het ware integraal: een geheel van opvattingen en kundigheden wordt zonder uitzondering aanvaard.... althans zoo meent men, want het zal blijken, dat ook in zulke gevallen het inheemsche

element zich niet volkomen op den achtergrond laat dringen. Het betreft hier vooral de dingen van wetenschap, kunst en godsdienst. Onder dien laatsten is dan te verstaan de officieele eeredienst der Hindoe-goden. en de wijsgeerige bespiegelingen, die met dien eeredienst zoo eng verbonden waren. Daarnevens of daaronder bleven de ingewortelde opvattingen omtrent geesten en voorouders onverzwakt bestaan, en ondanks pogingen om deze opvattingen in te voegen in die van het Hindoeïsme, en ze zoo noodig daaronder te verstoppert, heeft de oude gedachtenwereld spoedig haar rechten hernomen. Zij heeft zich die later al evenmin door den Islâm laten ontrooven.

De taal der nieuwe gemeenschap, het Oud-Javaansch of Kawi, geeft een typische fingerwijzing voor den aard der cultuur, waarvan zij het voertuig is geworden. Zij is in haar structuur inheemsch gebleven, met inheemsche woorden voor allerlei zaken van het dagelijksch leven, maar met Sanskrit woorden voor dingen van hooger orde, in het bijzonder voor wat men onder het begrip der geestelijke goederen samenvat; een en ander natuurlijk niet zóó precies afgescheiden, als wij het hier duidelijkshalve formuleeren. Het eigenaardige is, dat juist Sanskrit gebruikt is, hetwelk een kunsttaal, de taal van hof en geleerden was, niet de spreektaal der Hindoes. Met andere woorden het Kawi is niet een vermenging van twee spreek talen, maar het is het oude inlandsche idioom, hetwelk voor allerlei nieuw ingevoerde denkbeelden en zaken is verrijkt met benamingen, die de Hindoes in hun „hoogere” taal voor wetenschap en onderricht bezigden.

Fig. 4. Boeddhakop, afkomstig van den Baraboedoer. Zie blz. 49.

Zoo is het nu ook met de cultuur in het algemeen: het Hindoeïsme is geënt op den ouden volksaard. Men treft er allerlei gradaties aan, van hetgeen als specifiek Hindoesch is overgenomen, maar toch altijd de sporen van die overneming, die adoptatie vertoont, tot hetgeen geheel inheemsch is gebleven, maar toch niet volkomen onttrokken is aan het feit, dat het voortaan deel uitmaakt van een gemengde Hindoe-Javaansche maatschappij. Daartusschenin vindt men combinatie en compromis in de meest verschillende schakeering. Merkwaardig is bijvoorbeeld, wat men waarneemt in kwesties van organisatie en bestuur. Het hof en de omgeving des konings zijn, ook al blijft de laatste tusschen al zijn Sanskrit titels een inheemschen eigennaam voeren, zooveel mogelijk gehindoeïseerd en trachten Hindoe-inzettingen te verwerkelijken; de onderdanen, d.w.z. de kern der onderdanen, de dorpelingen, houden vast aan hun voorvaderlijke gebruiken. Zoo ontstaat een eigenaardige wisselwerking, waarbij het niet altijd duidelijk wordt, hoe de uitkomst is; te minder omdat dikwijls een schijn van Sanskrit formules een inheemsch wezen omsluit.

Het voorafgaand overzicht van ontstaan en karakter der Hindoe-Javaansche cultuur in het algemeen, zal ons nu tot grondslag moeten strekken bij onze beschouwing van twee der belangrijkste uitingen van die cultuur, haar eeredienst en haar kunst. Beide behooren tot die onderdeelen, welke als een afgerond geheel uit het moederland konden worden overgenomen, waar zij immers reeds een hoogen

graad van ontwikkeling en verfijning hadden verworven. Beide zijn innig aan elkander verbonden; de kunst staat bijna geheel in dienst van de godsvereering, en haar voornaamste scheppingen zijn dan ook heiligdommen en godenbeelden, waartegenover de niet met den godsdienst in verband staande gebruiksvoorwerpen en sieradiën zeer op den achtergrond komen. Beide ook zijn verplicht zich aan strenge tradities te houden en zijn theoretisch eigenlijk niet voor veranderingen vatbaar: gedeeltelijk langs den weg der openbaring, gedeeltelijk langs dien der ondervinding van eeuwen, staat nu eenmaal vast, hoe de goden willen worden aanbeden, hoe zij moeten worden afgebeeld en welke behuizingen hun welgevallig zijn. Daarvan af te wijken is niet geraden; men loopt niet alleen kans zijn doel te missen, maar stelt zich bovendien bloot aan den toorn der hoogere machten.

Twee groote godsdienstvormen hebben de Hindoes gelijktijdig naar den Archipel gebracht, het Brahmanisme en het Boeddhisme.

Brahmanisme. Dit ontleent zijn naam aan de erkenning van een eerste levensbeginsel, dat men *brahman* noemt, en dat zoowel de oorsprong als het einddoel der schepping is. De mensch, die er in slaagt de natuur van het brahman te onderkennen, is de verlossing nabij, d.w.z. zal na zijn dood in dat brahman worden opgenomen. Gelukt hem dit niet, en uit den aard der zaak zijn slechts weinigen zoo ver, dan blijft hij onderworpen aan het bestaan, en zal een nieuw leven

moeten beginnen. De som van alle daden, goede en slechte, die hij in het eene bestaan heeft verricht, bepaalt zijn lot in het volgende; het quantum verdienste of zonde, dat hij zich heeft eigen gemaakt, wordt op die wijze verwerkt, maar tevens heeft hij de gelegenheid tot weer nieuwe daden, die een nieuwen bestaansvorm beïnvloeden. Deze opvatting, de wet van het Karman, is eveneens, zooals wij zullen zien, een der grondslagen van het Boeddhisme.

Laten wij echter te dezer plaatse de wijsgeerige zijde van het Brahmanisme ter zijde en bepalen wij ons tot datgene, waarmede het in den eeredienst naar buiten treedt. De goden tracht men door offers en op andere wijze gunstig te stemmen, om hun hulp te verkrijgen of hun toorn af te wenden, en men doet dat op een wijze, die duidelijk magische invloeden verraaft: door bepaalde ritueele handelingen dwingt men hen als het ware om te doen wat van hen verlangd wordt. Die goden hebben reeds een veel meer individueel karakter gekregen, dan de nog vage personificaties van natuurkrachten, die door de Ariërs der Vedische gezangen werden aangeroepen; en het zijn vooral twee, die op den voorgrond treden, Çiwa en Wishnoe. Zij zijn niet langer deelhebbers aan een grootere godengemeenschap, met eigen min of meer beperkte machtssfeer, doch worden voor hun geloovigen *de* god bij uitnemendheid, het Oppervezen, dat de geheele schepping beheerscht en tegenover hetwelk de andere goden slechts een beperkte plaats innemen; nog liever beschouwt men die andere godengestalten als uitdrukkingen van dezelfde ééne god-

delijke macht, welke zich op verschillende wijze aan de menschen openbaart. Het is er dan ook verre van af, dat bijvoorbeeld de aanhanger van Çiwa den god Wishnoe niet zou erkennen, of omgekeerd; de zaak is slechts, in welken vorm men het opperwezen het zuiverst belichaamd acht.

Op het oogenblik wègen in Voor-Indië de Çiwaieten en de Wishnoeieten ongeveer tegen elkander op. In Zuid-Indië overweegt het Çiwaïsme, en datzelfde is ook op Java het geval geweest. Het is zeer bepaaldelijk de Çiwa-dienst, welke daarheen is overgebracht, en dientengevolge vindt men Wishnoe slechts op de tweede plaats, niet afzonderlijk, doch opgenomen in Çiwa's groote pantheon. Daarnevens is het duidelijk, dat het proces, waarbij andere goden in den algemeenen Çiwa-dienst werden geabsorbeerd, of beschouwd werden als manifestaties van Çiwa zelf, nog niet was afgesloten. Dit valt met name op te merken van de vereering van Soerya, den zonnegod. Een heel zonneritueel is als onderdeel van het Çiwaïsme naar Java gebracht, doch blijft er, gelijk thans op Bali, als iets afzonderlijks te herkennen.

Overzien wij nu de verschillende uitbeeldingen der Çiwaïtische godenschaar, dan valt natuurlijk in de eerste plaats onze aandacht op den Oppergod zelf. Hij, de groote en geduchte Heer, is de manifestatie der Natuur in al haar uitingen, scheppend, vernietigend en vernieuwend, ook in geestelijk opzicht. In de eerste plaats beeldt men hem af als *Mahâdewa* (de Groote God), in vol ornaat en met vier armen; de at-

tributen, waaraan men hem herkent, en die hij deels in de handen draagt, deels bij zich heeft staan, zijn bidsnoer en vliegenwaaier, dikwijls ook waterkruik en drietand; in zijn hoofdtooi zijn een halve maan en een doodskop aangebracht. Vervolgens geeft men hem de gedaante van *Bhairawa* of *Mahâkâla*, de alvernielende Tijdgeest en groote Bestraffer, woest van gelaat, met uitpuilende oogen, slag-tanden, en vreeswekkende attributen als knots, zwaard en worgkoord. Zeer populair is hij ook als *Bhatâra Goeroe*, den Goddelijken Leeraar, en die populariteit dankt hij waarschijnlijk aan het feit zijner gelijkstelling met een oorspronkelijk inheemschen goddelijken Wijsheidsschenker. Een zwaarlijvige figuur met knevel en puntbaard, drietand en waterkruik, geeft hem weer, en wordt eveneens voor de groote Zieners gebezigd. Eindelijk is er dan nog de Çiwa-voorstelling als *Lingga*, een steenen zuiltje, dat zijn voortbrengende kracht symboliseert.

De gemalin van Çiwa is *Mahâdewî* of *Pârwatî*, het vierarmig pendant van Mahâdewa; het meest vindt men haar echter als *Doergâ*, de ongenaakbare, in den strijd dien zij als godin des lichts en des goeds met de macht der duisternis voert. Die macht wordt voorgesteld als een demon in stierengestalte, dien de godin doodelijk wondt en dwingt zijn eigen gedaante weder aan te nemen. Ten einde iets van die bedoeling te doen blijken, geven de beeldhouwers de godin weer, staande in volle wapenen op den rug van den stier, terwijl uit diens nek de demonen-figuur verrijst en door Doergâ bij de haren wordt gegrepen. De eenheid van Çiwa

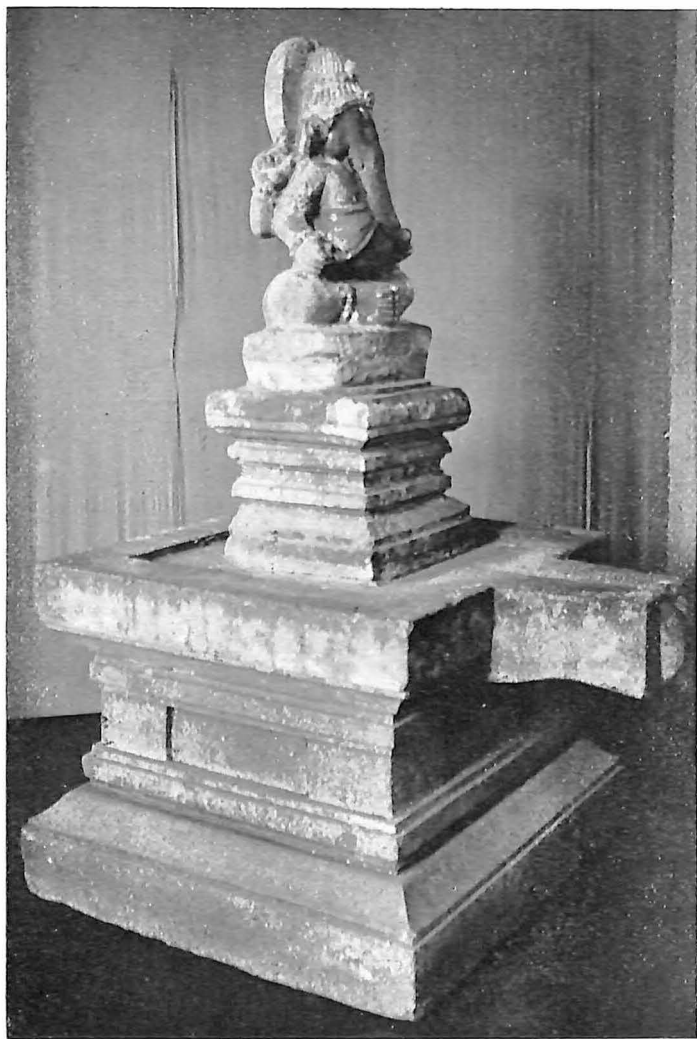

Fig. 5. Ganeca, god van de wijsheid, zoon van Çiwa en Pärwati, op voetstuk.
Zie blz. 50.

en zijn gemalin wordt uitgedrukt door de voorstelling van *Arddhanârî*, een half vrouw half man, met de Çiwaïtische attributen.

Bijzonder veelvuldig voorkomend is beider zoon *Ganeça*, dadelijk kenbaar omdat hij in plaats van het hoofd een olifantskop vertoont. Hij is de god van wijsheid en vooral van sluwheid, en geldt als degeen, die alle hindernissen uit den weg kan ruimen, zoodat men hem dan ook aanroept bij den aanvang van ieder moeilijk werk. De slurf steekt in een etensbakje, als symbool van de eeuwige onverzadigdheid van den drang naar wijsheid; verder draagt hij een brok van een zijner slag-tanden in de hand en is overigens van de attributen zijns vaders voorzien. In Çiwa's naaste omgeving behoort ten slotte ook zijn rijdier, de stier *Nandi*, soms geheel dier-vormig, elders als mensch met een stierenkop weergegeven.

Wishnoe, oorspronkelijk zonnegod, herinnert aan die functie door het werp-rad, dat hij draagt en dat eigenlijk het zonnerad is; een schelp en een knots zijn zijn verdere gewone attributen. Hij is vooral de groote handhaver der wereldorde, en zoo noodig grijpt hij tot handhaving daarvan in, door zich op aarde te incar-neeren en het kwade element te verdelgen. Dit zijn de *awatâra's*, nederdalingen, waarvan de Indiër er tien kent (die niet alle op Java voorkomen) en waarvan wij er zoo straks een aan zullen treffen. De zonnearend *Garoeda* is *Wishnoe's* rijdier, evenals *Nandi* zoowel mensch- als diervormig uitgebeeld. De gemalin van *Wishnoe* is *Lakshmî* of *Çrî*, de verpersoonlijkte luister en rijkdom, en dan ook vooral de

beschermster van het bij uitstek voorspoed schenkende gewas, de rijst, waarvan zij veelal een aar in de hand houdt. Het ligt voor de hand dat juist deze kant van haar beteekenis op Java een bijzondere plaats aan de godin heeft verzekerd, welke zij tot den huidigen dag heeft kunnen behouden. Gelijk Çiwa en zijn gemalin tot één wezen zijn gecombineerd, heeft men dat ook met de beide groote goden Çiwa en Wishnoe gedaan; deze godheid, die *Harihara* heet, vereenigt beider macht en beider attributen. Soms zijn de aan beide goden ontleende elementen geheel evenredig, maar doorgaans doet men uitkomen, dat Çiwa toch den boventoon voert en Harihara dus eigenlijk als een verschijningsvorm van dien oppergod, meer dan als diens samensmelting met een anderen, wordt gevoeld.

De derde hoofdgod der Hindoes, *Brahmâ*, komt op Java niet zoo veel voor als de beide andere; hij valt dadelijk op door zijn vier hoofden; zijn attributen wisselen en zijn niet zelden aan Çiwa ontleend. Het is ook weer Çiwa, die het voornaamste element vormt in de combinatie der drie groote goden, wanneer zij tot de ééne voorstelling der Trimoerti worden samengevat, waarbij *Brahmâ* het scheppend, *Wishnoe* het onderhoudend, en Çiwa het vernielend maar ook vernieuwende beginsel vertegenwoordigt. Van de drie hoofden dezer godheid is het middelste, voorzoover afzonderlijk gekarakteriseerd, dat van Çiwa, aan wien ook de voornaamste attributen ontleend zijn, en het is niet twijfelachtig, dat ook de Trimoerti eigenlijk Çiwa is.

De mindere goden zullen wij zoonoodig bij de beschrijving der verzameling nader bespreken. Hier vermelden wij slechts Zon (Soerya) en Maan (Tjandra), de acht Hoeders der windstreken, en den rijkdomsgod Koewera, die gelijkelijk bij Çi-waieten en Boeddhisten vereering vond, en die, als zwaarlijvig man neerzittend temidden zijner schatten, in de eene hand een citroen, als vruchtbaarheidssymbool, vasthoudt en in de andere een juweelenspuwenden marter of een uit de huid van dit dier vervaardigden geldbuidel draagt.

Boeddhisme. Een geheel andere strekking dan de godenvereering van het Brahmanisme hebben de leerstellingen van het Boeddhisme. Het is een heilsleer, welke verkondigt op welke wijze het mogelijk is verlossing te verkrijgen uit den door de wet van het Karman beheerschten troosteloozen kringloop der bestaansvormen. Deze leer is in de zesde eeuw vóór onze jaartelling gepredikt door den Boeddha, d.w.z. den tot Inzicht Gekomene, die haar kern heeft neergelegd in de vier „heilige waarheden”: 1. dat alle bestaan lijden is; 2. dat het voortkomt uit dien dorst naar leven, welke het individu vastbindt aan den kringloop; 3. dat het onderdrukken van dien dorst de oorzaak der gebondenheid zal wegnemen; 4. dat deze onderdrukking te bereiken is langs het Achtvoudig Pad, zijnde een leven van heiligen wandel. Op deze wijze zal men kunnen zorgen, dat aan het eind van het leven niets aanwezig is, dat in een volgend bestaan verwerkt moet worden, en dan

volgt de uitblussching (nirwāna) der individualiteit. Men kan zich tot deze hoogte eerst door langzame volmaking in een lange reeks van levens opwerken; om zich zoo goed mogelijk op den vereischten wandel toe te kunnen leggen, vereenigt men zich tot een monniksorde.

Daar nu ook de Boeddha zelf aan de wet van het Karman onderworpen is, en dus niet zoo maar op eens tot het hoogste Inzicht kon komen, doch zich tot die taak in vroegere levens heeft voorbereid, kent men allerlei verhalen over die vroegere bestaansvormen van het groote wezen, dat men dan Bodhisattwa noemt, evenals hij die aanduiding draagt in het leven van zijn Boeddha-schap vóór het oogenblik dat hij het Inzicht bereikt. Het heelal wordt geacht niet onafgebroken voort te bestaan, doch telkens na aeonen vernietigd en herschapen te worden; in ieder wereldtijdperk wordt de heilsleer verkondigd en dus weet men niet alleen van voorafgaande Boeddha's, maar kent men ook den naam van den Bodhisattwa, die in de toekomst de verlossing zal brengen, en die Maitreya heet.

De Boeddha van ons wereldtijdperk, de historische Boeddha, is Çākya-moeni, de asceet uit het Çākya-geslacht. Zijn geschiedenis, tot aan zijn eerste prediking, zal men hieronder besproken vinden. Na dat tijdstip heeft hij lange jaren de leer verkondigd, de monniksorde gesticht, en is ten slotte op hoogen leeftijd het nirwāna ingegaan.

Zoo althans is de opvatting van het oudste Boeddhisme, hetwelk ook in den

Archipel het eerst is gepredikt. Op het eind der zevende eeuw begon zich daar echter een nieuwe vorm van Boeddhisme te verbreiden, dat zich zelf den naam van Mahâyâna, d.i. Groote Voertuig (nl. ter bereiking van het einddoel) noemde, en aan de oude opvatting den naam van Hînayâna, Kleine Voertuig, gaf.

Voor het Mahâyâna nu is de Boeddha iets anders geworden dan de in het nirwâna verdwenen stichter van den godsdienst; dat nirwâna was slechts een schijnbeeld, doch de Meester is een hooger wezen, dat eeuwig voortleeft. In verband daarmee raakt ook voor den geloovige het nirwâna op den achtergrond. Men geeft er zich rekenschap van, dat het groote feit in des Boeddha's aardsche loopbaan niet zijn eigen verlossing, doch wel het verkondigen der verlossingsleer aan de schepselen is geweest: datzelfde te mogen bereiken was hooger ideaal voor den waren volgeling dan het verwerven van eigen individueele uitblussching. Zelfs al was men tot dit laatste in staat, dan behoorde men aan de existentie vast te houden, ten einde eenmaal als Boeddha de heilsleer te mogen prediken. Zoo wordt eigen heil achtergesteld bij dat der medeschepselen in wat men het leerstuk van het algemeen Bodhisattwa-schap der geloovigen noemt.

Van de consequenties dezer nieuwe opvatting noemen wij er twee. Het groote cosmologische systeem met zijn vele heelallen bood plaats voor vele Boeddha's en vele aanstaande Boeddha's. De verst gevorderden dezer Bodhisattwa's zijn toegerust met bovennatuurlijke eigenschappen en leven in goddelijken glans; het is hun taak

Fig. 6. Ganeṣa (vgl. No. 5). Zie blz. 51.

om zich door daden van opoffering en menschlievendheid op hun verdere taak voor te bereiden, en zoo zijn zij de aangewezen helpers eener in nood verkeerende menscheid. Vandaar dat zij, waar noodig, om bijstand worden gesmeekt, en dat zich geleidelijk een groote Bodhisattwa-vereering gaat ontwikkelen.

In de tweede plaats leidt de erkenenis van den Boeddha als hooger wezen tot de opvatting, dat de op aarde verschijnende Boeddha, gebonden aan de beperktheid der stof, toch niet de echte, ware Boeddha zijn kon, maar slechts de afspiegeling-in-de-materie van dien eigenlijken, geestelijken Boeddha was. Zoo komt men tot de onderscheiding van aardsche of mensch-Boeddha's en transcendentale of ideëele Boeddha's, en deze laatsten, de Dhyâni-Boeddha's zooals de Sanskrit-term luidt, worden op den duur gefixeerd in een vast stel van vijf of zes, aan wie in het wereldbestuur een speciale taak wordt toebedeeld; ieder hunner draagt de daadwerkelijke uitoefening dier taak over aan een eigen ideëelen Bodhisattwa. Het is tengevolge van het aanvaarden van dit systeem, dat de geheele Mahâyânistische wereld tot den huidigen dag toe een bijzondere vereering heeft voor Amitâbha, den Dhyâni-Boeddha, die met den historischen aardschen Boeddha Çâkyamoeni correspondeert, en voor den bijbehorenden Bodhisattwa Awalokiteçwara, die de wereldorde van dit ons heelal beheerscht.

Op Java zoeken wij de monumenten van het daar allereerst ingevoerde Hînayâna vergeefs. Deze vorm van Boeddhisme is in de achtste eeuw volkomen

verdrongen door het Mahâyâna, en alle Boeddhistische overblijfselen in den Archipel zijn dan ook Mahâyânistisch. Het heilige bouwwerk van het Boeddhisme bij uitnemendheid is de zoogenaamde stoepa, van welken bouwvorm Baraboedoer een der voortreffelijkste vertegenwoordigers is.

De stoepa is geen tempel, dien men kan binnentreden, doch een massief gedekteken, dat den vorm behoort te hebben van een halven bol, rustend op een vierkant onderstuk en gedekt door een pinakel. Het dient oorspronkelijk, om een relik van den Boeddha te bedekken of de plaats aan te geven, waar zich een belangrijk feit uit diens geschiedenis heeft afgespeeld, en allengs is dat ook uitgebreid tot relieken en daden van de kerkvaders. De heiligheid, aan den inhoud of aan de herdachte gebeurtenis verbonden, gaat over op het monument zelf. De oprichting van stoepa's wordt een verdienstelijk werk, en op den duur beschouwt men zulk een heilig monument als een symbool van het Boeddhisme zelve. Als de vuurtoren zijn licht, verspreidt het zijn zegenenden invloed ver in het rond.

Met de verandering van de beteekenis van den stoepa gaan ook wijzigingen in den bouw gepaard, d.w.z. met behoud van de essentiele onderdeelen worden allerlei variaties toegepast, de halve bol wordt uitgerekt tot een soort toren, of afgeplat, het onderstuk verheft zich tot een terrassenreeks enz. Bij Baraboedoer heeft men gebruik gemaakt van een bestaanden heuvel; de wanden daarvan zijn in terrasvorm afgeglad, en vervolgens met een steenen mantel bekleed, en zoo

heeft men achtereenvolgens van beneden naar boven vier vierkante gaanderijen en drie ronde terrassen verkregen, terwijl zich op het hoogste middelpunt de eigenlijke stoepa bevindt. Langs de wanden der gaanderijen zijn reliefs geplaatst, die stichtelijke teksten weergeven; boven die wanden verheffen zich nissen met Dhyâni-Boeddha-beelden. De ronde terrassen zijn geheel onversierd; zij dragen kleine doorzichtige, klokvormige stoepa's, die eveneens Boeddha-beelden bevatten.

Een *Boeddha* is altijd gemakkelijk te herkennen. Hij is gehuld in het monnikskleed, dat tot op de voeten neerhangt; dikwijls is het zóó nauwsluitend weergegeven, dat de gedaante op het eerste gezicht naakt lijkt te zijn. Bij het loopen of staan is de geheele gestalte bedekt, bij het zitten werden rechter arm en schouder ontbloot. Voorts is de Boeddha kenbaar aan den schedeluitwas (oeshnîsha), een grooten knobbel midden op het hoofd. Zoowel deze knobbel als de geheele verdere schedel zijn bedekt met kleine, naar rechts gedraaide krulletjes. De Dhyâni-Boeddha's zijn op dezelfde wijze voorgesteld als de aardsche Boeddha; men onderscheidt hen van elkander door een vaste, aan elk hunner toegekende houding van de handen. Hierop komen wij bij de beschrijving der verzameling nader terug.

Bodhisattwa's dragen het groot ornaat, dat ook den Çiwaïtischen goden eigen is; zij zijn slechts te kennen aan speciale, in hun hoofdtooi of handen aangebrachte attributen, en als deze verdwenen zijn, niet van de goden der andere gezindte te onderkennen. Het meest komt *Awalokiteçwara* voor, de eenige, dien

men gaarne in meerarmigen (tot achttien armen toe) vorm weergeeft. Hij is door-
gaans voorzien van een beeldje van zijn geestelijken vader Amitâbha in den hoofd-
tooi, en draagt een lotusstengel in de hand, waaraan hij den naam *Padmapâni* (= die
den lotus in de hand heeft) ontleent. De Bodhisattwa *Maitreya*, dien wij reeds
noemden als eerstvolgenden Boeddha der toekomst, is kenbaar aan een kleinen
stoepa in den hoofdtooi; verder verdient vermelding de ook op Java veel ver-
eerde *Mandjoeçrî*, wiens attribuut het boek is, soms het boek en het zwaard, waar-
mede hij de onwetendheid te niet doet.

Het Boeddhisme ontkent het bestaan van goden niet, doch dit zijn evenals
de menschen onverlosten, aan het Karman gekluisterd, en er is geen reden hen
aan te roepen. In de practijk gaan Boeddha's en Bodhisattwa's de plaats van goden
innemen; en ook godinnen heeft men zich geschapen: de Târâ's, de als vrouwen-
figuur zich manifesterende hoogere kracht van elk der Dhyâni-Boeddha's, en het
verpersoonlijkte Hoogste Inzicht, de Pradjnâpâramitâ, met het boek der hoogste
wijsheid op een lotus naast zich.

- **De Hindoe-
Javaansche
kunst.** Het uitdrukkingsmiddel, waardoor de hierboven in het kort ge-
schetste eerediensten tot de bevolking hebben gesproken, was de
Hindoe-Javaansche kunst. Het spreekt vanzelf, dat ook in het moeder-
land heiligdommen en godenbeelden bestonden, en men kan dus a priori

aannemen, dat de kunst, evenzeer als de godsdienst zelf, kant en klaar uit Voor-Indië is geïmporteerd. In zekeren zin zijn de feiten ook met die veronderstelling in overeenstemming; niemand zal er aan twifelen of de Hindoe-Javaansche kunst in haar oudsten voor ons bereikbaren vorm, berust op Hindoe-traditie en Hindoe-voorschriften. Daar staat echter tegenover, dat men nergens in Voor-Indië precies dezelfde vormen heeft teruggevonden, en dat de Hindoe-Javaansche kunst, zooals zij daar voor ons staat, iets eigens heeft, hetwelk haar zoowel van die in Voor-Indië als van die in de andere uit hetzelfde moederland gekoloniseerde streken onderscheidt.

Dit verschijnsel is op verschillende wijzen verklaard. Aan de eene zijde heeft men de hypothese opgesteld, dat deze kunst geheel zou zijn uitgevoerd door inheemschen, die daarbij de uit Voor-Indië afkomstige regels hadden toe te passen, regels, die alleen of hoofdzakelijk in schriftelijken vorm tot hen waren gekomen. In alle opzichten, waar die regels dwingende voorschriften gaven, hebben zij die gevolgd, doch overal, waar eenige vrijheid van beweging gelaten was, komt het inheemsch karakter der uitvoerders aan den dag. Zodoende hebben wij gebouwen van Hindoeschen opzet en architectuur, ietwat onhandig uitgevoerd, doch met meesterlijke ornamentiek, datgene, waarin de Indonesische kunstenaar zijn gang mocht gaan en waarin hij van oudsher uitmuntte.

Een andere opvatting is geheel tegengesteld. Zij acht deze geheele kunst in

Fig. 7. Portretbeeld van Koning Kertarâdjasa in de gedaante van Harihara.
Zie blz. 52.

wezen uitsluitend Hindoesch, ook de ornamentiek, waarin immers uitsluitend Hindoe-motieven worden toegepast, en geen spoor van inwerking der Javaansche flora of fauna te vinden is. De Javaan was tot zulk kunstwerk trouwens ook niet in staat; de uitvoerders moeten Hindoes zijn geweest, uit het vaderland dezer kunst afkomstig. Dat er in Voor-Indië geen zelfde vormen aangetroffen zijn, komt slechts, doordat juist uit den tijd en uit de streken, waarheen wij den blik moeten richten, zoo goed als geen overblijfselen gespaard gebleven zijn; doch kijkt men scherp, dan is het wel degelijk mogelijk zeer nauw verwante vormen aan te wijzen.

Het is hier natuurlijk niet de plaats om deze kwestie verder te bespreken; wij hebben slechts willen toonen, dat de kwestie bestaat, en dat de meeningen over den aard der Hindoe-Javaansche kunst in haar oudsten vorm zeer verdeeld zijn. Het komt ons voor, dat in beide opvattingen een deel der waarheid steekt, en dat de oplossing deze is: geen uitvoering door Indonesiërs volgens een schriftelijke handleiding, ook geen uitvoering door zuivere Hindoes, maar wel door Hindoe-Javanen, die de tradities van de Hindoes hadden overgenomen langs den levenden weg, van mond tot mond en van hand tot hand, en die nu bij de uitvoering er onbewust ook wel iets in moesten brengen van wat er inheemsch was in hun gemengden aard. Vandaar dat eigen-Javaansche bij de van opzet Hindoesche bouwwerken; deze kunst is dus te beschouwen als product dier eigenaardige gemengde Hindoe-Javaansche maatschappij, welke wij hierboven beschreven.

De oudste monumenten, die op Midden-Java, vooral in Kedoe en de Vorstenlanden, worden aangetroffen, zijn tempeltjes van vierkant model, met een aparten voet en een in verdiepingen opgetrokken dak, klein van afmeting, en dan ook niet betreden door de menigte der geloovigen, doch door de enkele priesters of monniken, die den dienst van het goden- (of Boeddha-)beeld verzorgden. De sobere versiering sluit zich harmonisch aan bij de architectuur; de sculptuur is eenvoudig en houdt zich aan de strenge hoofdlijnen. De oudste gedateerde inscriptie op Java, die spreekt van een heiligdom, is uit 732, en waarschijnlijk moet het begin van den bouw dezer tempeltjes in den aanvang der achtste, eventueel het eind der zevende eeuw gesteld worden. Men kan deze kunst het best waarnemen op het plateau van Diëng, tempelstad en bedevaartsoord, aan Çiwa gewijd, waar de geheele beschikbare ruimte op den kraterbodem van een ingestorten vulkaan was gevuld met bouwwerken en een achttal tempeltjes thans nog gespaard gebleven zijn, een oude en een ietwat jongere faze der Midden-Javaansche kunst vertegenwoordigend. Gaandeweg gaat het ornament een belangrijker rol spelen, gelijk bijvoorbeeld is waar te nemen aan Pringapoes, niet ver van den Diëng, en aan de groep van Gedong Sanga op den Oengaran. Al deze gebouwen zijn Çiwaitisch.

Omstreeks 750 doet een verandering haar intrede, ongetwijfeld samenhangend met de nauwe relatie, waarin Java dan treedt tot het groote rijk van Çrîwidjaya op Sumatra (centrum in het tegenwoordige Palembang), welks dynastie, de Çailen-

dra's, ook op Java hun monumenten doen verrijzen. De Çailendra's zijn de bevorderaars van het Mahâyâna, en hun periode, ongeveer 750 tot 850, is die der Mahâyânistische heiligdommen, waaronder de groote stoepa van Baraboedoer met zijn voortempeltje Pawon en den bijbehorenden Mendoet, alle gelegen in het hart van Kedoe, het meest de aandacht trekt. Op Sumatra vinden wij in dezen tijd eveneens een stoepa, die van Moeara Takoes aan den Boven-Kampar; op Java zijn vooral te vermelden de Târâ-tempel van Kalasan, het eenige Midden-Javaansche monument, waarvan wij precies het stichtingsjaar kennen, en wel 778; dit gebouw ligt bij Prambanan, ten Oosten van Jogjakarta, evenals de wihâra (een rechthoekig gebouw in twee verdiepingen, met telkens drie vertrekken) Tjandi Sari. In diezelfde buurt en uit denzelfden tijd treft men ook systematische tempelcomplexen aan, het kleinere Loemboeng met zestien gebouwen, en het groote Tjandi Sewoe, dat uit meer dan 250 bestaat. Tjandi is het gewone woord voor tempel.

Vergeleken met de oudere kunst beteekent de Çailendra-kunst een opmerkelijke verrijking. De gebouwen zijn grootscher en gedurfter; zijkapellen omgeven de heiligdommen, de versiering is weelderiger en opvallender, de techniek verbeterd. In de complexen treedt vooral aan het licht, hoe naar streng volgehouden principes en in volstreckte regelmaat alles medewerkt om de eenheid van de kunst-schepping als geheel, culmineerend in het centrale heiligdom, te doen uitkomen.

Als omstreeks 850 de Çailendra-invloed verdwenen is, wordt niettemin in de

tweede helft der negende en de eerste jaren der tiende eeuw op den ingeslagen weg voortgegaan. In het complex van Lara-Djonggrang, weder bij Prambanan, komt het streven tot uiting om opzet, beeldhouw- en versieringskunst op te voeren tot een hoogte en een verfijning, als nog niet te voren was bereikt. Dit heiligdom, rijkstempel en vorstelijk mausoleum, geeft tevens een samenvatting van het Çiwaïsme, gelijk Baraboedoer dat van het Boeddhisme had gedaan. Een gelijktijdig Boeddhistisch monument is de nabijgelegen Tjandi Plaosan, wederom in wihâra-vorm.

Latere ontwik- In de eerste decennien der tiende eeuw heeft het Hindoe-Javaansche
keling van cul- gezag, dat op dat oogenblik zoowel Midden- als Oost-Java beheerschte,
tuur en kunst. tengevolge van ons onbekende omstandigheden de Midden-Javaansche
rijksdeelen als middelpunt van cultuur losgelaten, om zich voortaan te beperken tot
Oost-Java, speciaal Kediri, Soerabaja en Pasoeroean. Midden-Java vervalt tot vol-
strekte onbeduidendheid, en voor de volgende zes eeuwen hebben wij slechts rekening
te houden met Oost-Java.

De tegenstelling van Midden-Javaansche en Oost-Javaansche periode beteekent
echter nog iets anders dan een chronologisch en geografisch verschil. Immers wij
zien het geheele karakter der cultuur gaandeweg veranderen, in dier voege, dat de
Hindoe-traditie verflauwt, en het inheemsche, het nationaal-Javaansche, daar-
tegenover voortdurend aan kracht wint. Het blijkt zoowel uit de literatuur als

uit hetgeen wij van zeden en gewoonten bemerken, dat de Hindoe-Javaansche maatschappij onderhevig is aan een javaniseeringsproces, hetwelk, in zijn verloop eenigszins gewijzigd door de komst van den Islâm, uitloopt op het moderne Java.

Wat den godsdienst aangaat, zien wij gelijktijdig nog een tweede verschijnsel aan den dag treden, hetwelk allermint speciaal-Javaansch is, doch zich ook in Voor-Indië en in de verdere Indische wereld voordoet. Het is de ontwikkeling, op Midden-Java reeds merkbaar, doch op Oost-Java veel sterker, in de richting van het Tantrisme. Onder Tantrisme in het algemeen verstaat men het door bovennatuurlijke middelen, vooral bezwerings- en tooverpraktijken, bereiken van een concreet doel. Toegepast op het Boeddhisme beteekent het, dat de geloovige langs den weg van zulke praktijken zijn einddoel, de verwerving van het Boeddha-schap, zoekt te verkrijgen, en daar ieder Tantrist wat hij nastreeft reeds dadelijk kan verwerven, zal ook de Boeddhist, dank zij de aangewende middelen, reeds dadelijk zijn wenschen bekroond zien. dat wil zeggen nog in dit leven, niet na talloze voorafgaande existenties. Het spreekt vanzelf dat daarbij hetgeen onder „Boeddha-schap” wordt verstaan, van inhoud is veranderd. Het is niet langer het prediken der verlossing, doch het één worden met, het opgaan in, het thans Boeddha genoemde Opperwezen.

Aangezien nu evengoed de Çiwaïtische Tantrist er naar tracht zich te vereenzelvigen met zijn Opperwezen, heeft het Tantrisme een grooten stoot gegeven in de richting van een verflauwing der grenzen tusschen de beide erediensten: men

Fig. 8. Zielebeeldjes van steen. Zie blz. 57.

voelde, dat het Opperwezen in den grond toch hetzelfde was, en het onderscheid in uiterlijken vorm eigenlijk geen waarde had. Van deze ook buiten Java welbekende strooming, welke men syncretisme noemt, zijn de uitvloeisels, dat men de eenheid van Çiwa en Boeddha uitsprekt, Boeddha afbeeldt in Çiwaïtische godengedaante, het Opperwezen als Çiwaboeddha aanroept, zelfde teksten aan de wanden van Boeddhistische en van Çiwaïtische heiligdommen aanbrengt. Geheel vermengd zijn de beide godsdiensten echter nooit.

Keeren wij nu tot de Hindoe-Javaansche kunst terug, dan constateeren wij, dat de tegenstelling tusschen Oost- en Midden-Java daar bijzonder sterk spreekt als gevolg van de omstandigheid, dat uit de eerste Oost-Javaansche eeuwen slechts luttele overblijfselen gespaard zijn, en wij eerst weder over voldoende kunsthistorisch materiaal beschikken sinds de dertiende eeuw, wanneer het rijk van Kadiri plaats maakt voor dat van Singhasâri (1222—1292) en dit laatste weer gevolgd wordt door het meest bekende der Hindoe-rijken van den Archipel, dat van Madjapahit, hetwelk de veertiende en vijftiende eeuw inneemt.

Door deze gaping tusschen de kunst van Midden-Java en die van Oost-Java is het niet mogelijk hun verhouding met zekerheid vast te stellen. Eenerzijds wordt aangenomen, dat Oost-Java eenvoudig het vervolg op Midden-Java geeft, en dat, als de tusschenliggende schakels niet ontbraken, men een geleidelijken overgang op den voet zou kunnen volgen. Anderzijds is er de opvatting, dat de Oost-Javaan-

sche kunst reeds dadelijk verschillend moet zijn geweest van de Midden-Javaansche en een veel meer inheemsch getint karakter heeft gedragen.

Hoe het ook zij, het verschil tusschen beide is duidelijk genoeg. De eenheid van compositie in de tempelcomplexen is geheel verdwenen; men krijgt in plaats daarvan een amalgame van gebouwen in verschillenden vorm en verschillenden stijl, die er zonder samenhang schijnen te zijn neergezet. Zóó bijvoorbeeld het groote complex van Panataran bij Blitar. Ook bij het afzonderlijk gebouw is de behoefte aan eenheid losgelaten; het ornament verliest den organischen band met de architectuur en wordt om zichzels wil toegepast. In alle opzichten wordt het detail losgemaakt uit den greep van het geheel. In de reliefs, die den stijl van het wajangtooneel gaan volgen, treedt de enkele episode op den voorgrond; men ziet er niet tegen op om een tafereel desgewenscht in stukken uiteen te doen vallen; in de door den Indonesiër als bezielde gevoelde omringende natuur worden bergen, boomen, wolken als levende wezens weergegeven; men tracht magische krachten uit te beelden; de hoofdpersonen der oude Hindoe-verhalen krijgen hun clownachtige volgelingen, de panakawan's, uit de wajang welbekend, waarachter zich oeroude vóór-hindoesche hogere wezens verschuilen. Zoo wijzen allerlei uitingen in eenzelfde richting.

Kan men aan een monument als Kidal, graftempel van een in 1248 overleden koning van Singhasâri, naast velerlei afwijking ook nog allerlei overeenkomst met Midden-Java waarnemen, de twintig jaar jongere graftempel van Djago is al dadelijk

in zijn opzet met groote vooruitgeschoven terrassen meer inheemsch van aard. Iets jonger is de torentempel van Singasari; alle drieliggen in het Malangsche. Onder de groote menigte overblijfselen uit den bloeitijd van Madjapahit (welke hoofstad zelve in de buurt van het tegenwoordige Modjokerto gelegen heeft) zal men afbeeldingen aantreffen van het reeds genoemde Panataran-complex en voorts van afzonderlijke heiligdommen te Papoh en Sawentar, welke tot de oudere behooren, Tigawangi uit den veertiende-eeuwschen bloeitijd, Djaboeng, dat het eenige voorbeeld van een ronden bouw is, Pari, waarbij Achter-Indische invloeden vallen op te merken. Hiervoor verwijzen wij naar het overzicht hieronder.

Wanneer op het laatst der vijftiende eeuw de Islâm oppermachtig is geworden, blijkt eerst recht, hoe de Hindoe-Javaansche kunst, dank zij het proces van verinlandsching, er in geslaagd was de nationale kunst te worden; zij heeft haar taak juist kunnen vervullen, doordat de Hindoe-traditie, hoe voortreffelijk ook op zichzelf, werd terzijde gesteld waar zij niet meer met den volksaard strookte. De oudste Islâmitische monumenten passen zonder meer de Hindoe-Javaansche principes toe, wel een bewijs dat men die niet beschouwde als te behooren tot een nu verworpen eeredienst, doch dat het eenvoudig de van zelf sprekende wijze was, waarop de Javaan bouwde. Duidelijk is dat te constateeren aan de minaret van Koedoes of de poortjes der begraafplaats van Gresik. Op den duur echter hebben deze vormen zich niet kunnen handhaven; het is een levenloos copieeren en daarna een weg-

kwijnen geworden. In wezen bleek deze kunst toch Hindoe-Javaansch te zijn.

Gebleven, zij het in andere vormgeving, is zij op Bali. Dit eiland, reeds vroeg gehindoeïseerd, en in de tiende eeuw in nauwe aanraking met Java gekomen, heeft vooral in den Madjapahitschen tijd sterken cultureelen invloed vandaar ondergaan. Desondanks heeft het een eigen karakter in zijn kunst weten te bewaren, waaromtrent men in de Balische afdeeling nader wordt ingelicht.

DE VESTIBULE.

De vestibule, dadelijk links van den hoofdingang van het museum (fig. 3), is aan Baraboedoer gewijd. In het midden staat in afgietsel een van dat monument afkomstige leeuw. Deze dieren waren opgesteld op bepaalde plaatsen terzijde van de opgangen en trappen, waarlangs men in het midden van elk der zijden gelegenheid had den stoepa te bestijgen, op het plateau boven de gaanderijen, en aan de toegangen tot het stoepa-plein. De leeuw als wachter is uit Voor-Indië overgenomen, en daar het dier op Java niet inheemsch is, werd niet naar de natuur gewerkt, doch bleef het een ornamentaal stuk: met vaste karakteristiek en geheel gestyleerd.

In de hoeken vindt men, eveneens in afgietsel, vier van de Dhyâni-Boeddha-typen; nog twee andere hebben in de volgende zaal een plaats gevonden. Hun kenmerkend onderscheid is, zooals boven bleek, de handhouding (moedrâ). De opstelling aan het monument is als volgt. De vier gaanderijen worden door vijf balu-

strades omsloten, wier nissen de Boeddha-beelden bevatten. In de onderste vier rijen ziet men telkens één type naar elk der windstreken gekeerd; in de vijfde rij zetelt een zelfde Boeddha naar alle richtingen. Dat zijn er dus vijf, en doorgaans erkent de Kerkleer ook een stel van vijf Dhyâni-Boeddha's. Op Baraboedoer echter treft men nog een zesde type aan, zich bevindend in de doorzichtige, klokvormige stoepa's der terrassen. Hoogstwaarschijnlijk heeft men dus hier te doen met een (ook elders bekend) systeem van zes Boeddha's; echter is ook wel getracht een andere verklaring te geven, volgens welke boven de gewone vijf van de nissen, de Boeddha's der terrassen den historischen Çâkyamoeni zouden weergeven.

Houdingen en namen zijn de volgende:

Bhoemisparça-moedrâ, houding van het aanraaken der aarde, zoo genoemd omdat Çâkyamoeni haar aannam op het oogenblik dat hij vóór de bereiking van het Boeddha-schap de aarde tot getuige opriep. In de kunst komt het niet tot een werkelijk aanraken. De rechterhand wordt, terwijl de linker in den schoot rust, tegen de rechterknie gehouden, daarvan afhangend met den rug naar buiten. Dit is de houding van *Akshobhya*, den beheerscher van het Oosten.

Warada-moedrâ, houding van gunstverleening. De linkerhand weder in den schoot, de rechter evenals de vorige tegen de rechterknie, doch nu met den palm naar voren. Houding van *Ratnasambhawa*, beheerscher van het Zuiden.

Dhyâna-moedrâ, houding van meditatie. De beide handen liggen in den

Fig. 9. Bronzen beeldjes en bronzen priesterschellen, van links naar rechts: *a*) Padmapāni, een der meest vereerde Bodhisattwa's op Java; *b*) Vierarmige Bodhisattwa *c*) Tārā, vrouwelijke wederhelft van een Dhyāni-Boeddha. Zie blz. 67—69.

schoot met den rug naar beneden, gedeeltelijk op elkaar, zoodat doorgaans de duimtoppen elkaar raken. Houding van *Amitâbha*, beheerscher van het Westen.

Abhaya-moedrâ, houding dat geen vrees moet worden gekoesterd. De rechterhand wordt aan den naar voren gestrekten benedenarm omhoog geheven, met den rug naar achteren, en de vingers naast elkander naar boven gericht. Houding van *Amoghasiddha*, beheerscher van het Noorden.

Witarka-moedrâ, houding van redeneering. Deze komt overeen met de vorige, doch van de achterover geheven rechterhand wordt de top van den wijsvinger naar dien van den duim gebracht. Dit is op Baraboedoer de houding van den Boeddha in de nissen der vijfde balustrade, die wordt opgevat als te zijn *Wairotjana*, beheerscher van het zenith.

Dharmatjakra-moedrâ, houding van het Rad der Wet, genoemd volgens de gebruikelijke Boeddhistische terminologie, waarin „draaien van het Rad der Wet” de prediking der Leer beteekent. De houding geeft dan ook eenigszins het draaien van een wiel aan. Beide handen zijn voor de borst gebracht; de linker met den rug naar beneden, duim en wijsvinger naar boven, de rechter iets hooger daarnaast, half naar voren geopend, en met den rug naar rechts, terwijl doorgaans met een of meer toppen een of meer vingers der linkerhand worden aangeraakt. Dit is de houding van de Boeddha's der terrassen, waarschijnlijk *Wadjasattwa*, doch wellicht, gelijk werd gezegd, de predikende Çâkyamoeni.

Origineele stukken zijn een viertal koppen van Dhyâni-Boeddha's. Over schedeluitwas en haarkrullen werd reeds gesproken; men ziet verder nog een tweetal teekenen van het Boeddha-schap, het kleine knobbeltje (oernâ) boven den neuswortel, en de langgerekte ooren (fig. 4).

De diorama's tegen de ramen geven nog eenige bijzonderheden van Baraboe-doer. Men lette vooral op de uit een vliegtuig gedane opname van het geheele monument, waarop zoo duidelijk de samenstellende deelen, gaanderijen, terrassen en hoofd-stoepa, benevens de toegangen in het midden der zijden te onderscheiden zijn. Wat bovenal treft, is de buitengewone regelmatigheid van den opzet. De breede omgang langs den voet behoort niet bij het oorspronkelijk plan; het is een nog tijdens den bouw toegevoegde aanstapeling om verzakking te voorkomen. De eigenlijke voet ligt daaronder verborgen. Een andere foto geeft een gezicht op dien voet; men heeft voorts een opgang, en een paar opnamen van gaanderijen, waar men de plaatsing der reliefreeksen en der nissen met Boeddha's kan waarnemen. Eenige details van reliëfs zijn eveneens aanwezig; een ervan geeft een voorstelling van muziek, een ander beeldt waterschepsters af, een bijzonder goed bewaard, fraai uitgevoerd tafereel. De poorten, die de gaanderij-muren telkens in het midden onderbreken om de trappen door te laten, zijn omlijst door een zeer veelvuldig voorkomend Hindoe-Javaansch ornamentmotief, de zoogenaamde kâla-makara, bestaande uit een monsterkop, eigenlijk gestyleerden leeuwenkop en face, van boven,

en twee koppen van visch-olifanten met opgeheven slurf beneden aan de zijkanten.

Ook treft men nog een beeld van de terrassen voor en na de herstelling aan. Het geeft eenig idee van den aard der werkzaamheden, die tijdens de groote Baraboeoer-restauratie (1907—1911) hebben plaats gevonden. Treffend is de volstrekte eenvoud der terrassen na de rijke versiering der gaanderijen; een opzettelijke tegenstelling, daar men bij het bestijgen van den bouw boven de wereld der verschijnselen uit komt en in de sfeer der onstoffelijke meditatie beland is.

DE HINDOEKAMER.

Bij het binnentreden wordt de aandacht het eerst getrokken door een Ganeça, die met zijn bijbehorend onderstuk rust op een monumentaal voetstuk (fig. 5). Men herkent in de vier handen van den olifantskoppigen god de attributen: in de voorhanden het zoo straks reeds genoemde etensnapje en het tandbrok, in de achterhanden bidsnoer en bijl, welk laatste voorwerp hier een zeer smalle gedaante heeft gekregen, als ware het een mes; het wordt elders ook wel eens door den olifantshaak vervangen. Het voetstuk, vierkant in lijstwerk uitgehouwen, heeft aan een der zijden een tuit met een gleuf. De bedoeling is, dat langs dien weg het vocht wegloopt, dat men over het godenbeeld uitstort, gewoonlijk water, maar ook wel olie, melk, klapperwater, aftreksel van curcuma of van sandelhout of van boombast, vloeibare honing en suikerstroop. Na zijn aanraking met het godenbeeld had

het water bovennatuurlijke eigenschappen gekregen; het vloeide verder af door een leiding, werd opgevangen en onder de geloovigen verdeeld of aan hen verkocht.

De beide hier opgestelde afgietsels van Dhyâni-Boeddha's bespraken wij reeds. Nog een tweetal Ganeça's zijn tegen de pilaren geplaatst. De linksche (fig. 6) is afkomstig uit Setan nabij Magelang in Kedoe; het daar in fundament opgegraven heiligdom bestond uit zeven gebouwtjes op één rij, het grootste in het midden. Dit complex leverde niet minder dan veertien Ganeça-beelden op. Aan het hier tentoongestelde, gave en fijn afgewerkte exemplaar kan men, behalve de reeds vermelde eigenaardigheden, duidelijk in den hoofdtooi den doodskop en de halve maan waarnemen — Çiwaïtische attributen, die er aan herinneren, dat Ganeça Çiwa's zoon is — benevens de slang, die tot kastekoord dient. Van het rechtsche exemplaar, dat veel geleden heeft, zijn de achterarmen verdwenen.

Linksom gaande treft men een drietal beelden, waarvan de eerste de godin Doergâ voorstelt. Voor de beteekenis verwijzen wij naar de inleiding; zij is achtarmig en voert allerlei wapens, rechts pijl, bijl en werprad, links boog, mes en schelp, terwijl de eene voorhand de staart van den buffel, de andere het haar van den demon vastpakt. Daarnaast staan twee afbeeldingen van Çiwa als Mahâdewâ. Terzijde van het middelste beeld rijst een lotusvegetatie uit een pot omhoog; dit is een eigenaardigheid van den Madjapahitschen tijd, en de verdere kenmerken van het beeld zijn daarmee in overeenstemming; ook het hoofddeksel is typisch Oost-

Javaansch. Opmerkelijk is het Indonesisch type van het gelaat; men is hier verwijderd van de Midden-Javaansche ideaal-figuren. Bidsnoer en vliegenwaaier ziet men in de achterhanden. Het rechtsche beeld is in de wijze van voorstelling weder anders, terwijl het blijkens den stijl toch stellig eveneens uit den Oost-Javaanschen tijd is. De voorhanden dragen geen voorwerpen, doch worden in een symbolische moedrâ samengebracht; de achterhanden voeren een lotusknop en een boek, dat laatste in den vorm van een palmbladhandschrift.

Wij gaan thans over tot den linkerwand van de zaal en vinden daar in de eerste plaats weder twee afgietsels, een Harihara en een Pârwatî. Beider origineelen zijn in het museum te Batavia. Het zijn merkwaardige stukken, niet alleen om hun kwaliteiten als kunstwerk, maar ook omdat het (de eerste zeker, de tweede waarschijnlijk) portretbeelden van vorstelijke personen zijn. De gewoonte bestond om vorsten na hun dood te vereeuwigen, door aan een godenbeeld hun gelaatstrekken te geven en dat beeld dan op te stellen boven hun asch in een graftempel. De overledene en de godheid werden op die wijze vereenigd. De Harihara nu (fig. 7) is het beeld van den stichter en eersten koning van het Madjapahitsche rijk, Kertarâdjasa, die in 1309 A.D. is gestorven; het is afkomstig uit diens graftempel te Simping, thans Soemberdjati bij Blitar, van welken tempel zelf zoo goed als niets meer over is. De god staat tusschen twee vrouwenfiguren; dat hij de combinatie vormt van Çiwa's en Wishnoe's macht, blijkt uit de attributen, het bidsnoer en het drievoudig

Fig. 10. Bronzen vat en bronzen zodiakbekers met voorstellingen van den dierenriem; een beker met het jaartal Çaka 1272 (A.D. 1350). Zie blz. 68.

vlamornament van Çiwa, tegenover knots en schelp (waar als onsterfelijkheids-symbool de slak uit te voorschijn treedt) van Wishnoe. Toch is ook aangegeven, door doodskop en halve maan in den hoofdtooi, dat Çiwa toch altijd hoofdzaak blijft. Die hoofdtooi is van bijzonder rijke bewerking, gelijk dat eveneens van den verderen opschik met snoeren, banden, kettingen en ringen geldt.

Daar de Pârwatî in afmeting en opvatting geheel het pendant van den Harihara is en daar bij behoort, neemt men aan, dat zij eveneens een portretbeeld is, vermoedelijk dan van 's konings eerste gemalin. Het beeld is uit een anderen tempel afkomstig, Rimbi bij Djombang, waar dan de asch der vorstin zou zijn bijgezet. Men merkt ook hier bidsnoer en vliegenwaaier, benevens de lotusplanten uit de potten op.

Nog twee Ganeça's zijn aan dezen zelfden wand gezet; men ziet, hoeveel afwisseling de beeldhouwers ook in zulke figuren wisten te brengen, waarvan toch de hoofdtrekken vaststonden en zonder meer gevolgd moesten worden. Eén ervan is van een ongewoon kleine en gedrongen gestalte; de andere voert in de achterhanden zoowel bijl als olifantshaak. In den hoek vindt men dan nog een Wishnoe, die echter niet Hindoe-Javaansch is, maar door zijn stijl verraadt uit het Zuiden van Voor-Indië afkomstig te zijn; de hooge kegelvormige hoofdbedekking is bepaaldelijk daar in zwang. De rechterhand is in de abhaya-moedrâ, de houding dat geen vrees behoeft te worden gekoesterd (zie boven), de linker houdt de knots, terwijl

men in de achterhand aan diezelfde zijde de schelp ziet, en de rechter achterhand ontbreekt.

De diorama's aan deze zijde vertoonen vooreerst Pawon, het voortempeltje van Baraboedoe, vóór de restauratie toen het door een grooten boom in zijn bestaan werd bedreigd, en na de ingrijpende herstellingsmaatregelen, die het ook zijn dak hergaven. Gêheel aan het eind der Hindoe-Javaansche kunstgeschiedenis brengt ons de „gespleten poort” van Koedoes, waar de vroeg-Islâmitische bouwmeesters traditioneele vormen bleven volgen; ter vergelijking is ook een relief met een gespleten poort uit den Madjapahitschen bloeitijd aangebracht, hetwelk te voorschijn is gekomen uit een tempelruïne op het terrein der oude hoofdstad zelve. Uit Madjapahit zijn ook de links boven geplaatste spuierbeelden. De poortjes van Gresik bij Soerabaja zijn weder vroeg-Islâmitisch, de monumentjes van Papoh bij Blitar dateeren uit den eersten Madjapahitschen tijd, en de zuil van Tjoepoewatoe is zelfs Midden-Javaansch, een harmonieus-gecomponeerd product van de Çailendra-kunst. Iets vroeger zijn, gelijk wij bespraken, de beide Diëng-tempels. Van de beelden uit de tempelkamer van Mendoet zijn de Boeddha Çâkyamoeni in dharmatjakramoedrâ, en de Bodhisattwa Awalokiteçwara aanwezig, terwijl men ten slotte den dertiende-eeuwschen tempel Kidal voor en na de schoonmaak ziet en kan opmerken, hoezeer het dak een belangrijk onderdeel van den bouw vormt.

Aan het derde raam vertegenwoordigen de tempeltjes van Gedong Sanga, met

name Tjandi Ratna, eveneens voor en na de schoonmaak, een iets jongere faze van de Diëng-kunst. Uit den Çailendra-tijd zijn de nis van Kalasan en het heiligdom van Sari, de wihâra, waarvan wij zoo straks ook nog een afgietsel te zien zullen krijgen. Groote foto's aan den wand vertoonen het reeds genoemde Midden-Javaansche Pawon en Oost-Javaansche Kidā, benevens den nog iets jongeren torentempel van Singasari.

Voortgaande langs de achterzijde van de zaal vinden wij vooreerst eenige beelden opgesteld tegen een afzonderlijken wand. Achtereenvolgens zijn dat een hurkende bhoeta, een dier booze wezens, die er altijd op uit zijn de menschen kwaad te berokkenen en die door allerlei offers, gelijk thans nog steeds op Bali geschiedt, moeten worden tevreden gesteld; dan een Indonesisch uitziend, zittend vrouwenbeeldje, niet nader te determineeren; en eindelijk een hurkende tempelwachter. Dit laatste beeld is niet van de gewone, bijna overal toegepaste, steensoort andesiet, doch van een soort kalksteen. Deze steensoort is vooral in gebruik gekomen tegen het eind van den Madjapahitschen tijd, speciaal in het Oosten van het eiland; de voorstelling zelf, waarbij men bijvoorbeeld op den jongen vorm van hoofdtooi kan letten, is geheel met die dateering naar het materiaal in overeenstemming.

Tegen den smallen kant van den wand staat Wishnoe's gemalin Lakshmi, in Oost-Javaanschen stijl, met lotus en vliegenwaaier in de achterhanden. Dan volgen aan de andere zijde vier zoogenaamde zielebeeldjes. Men duidt met die benaming

de beeldjes aan, die werden opgesteld, wanneer personen een bepaald wijdings-ceremonieel ondergingen, waardoor zij in een godenbeeld werden gerepresenteerd, dat bestemd was later de rustplaats te worden voor hun ziel. Dit gebruik hangt samen met wat hierboven over de vorstelijke bijzetting werd medegedeeld; het zielebeeldje hoeft echter niet precies op den persoon in kwestie te gelijken. Ook in het vaderland der Hindoes bestond een soortgelijke gewoonte; het is echter aanneemelijk, dat zij bijzonder in zwang moest komen in streken, waar reeds van oudsher de Indonesische vooroudervereering van beeldjes gebruik maakte, die de voorouders weergaven. De rechterhand wordt bij deze exemplaren, die alle zittend zijn voorgesteld, doorgaans in de warada-moedrâ, de houding van gunstverleening (zie boven), gehouden terwijl tevens een lotus-rozet in de palm van één of beide handen wordt gedragen (fig. 8).

Tegen den eigenlijken achterwand ziet men vervolgens een Nandîçwara, zooals men gewoon is dezen vorm van Çiwa te noemen; het beteekent „Heer van den Nandi” (het bovengenoemde rijdier, de stier). In dezen tweearmigen vorm, met drietand en vliegenwaaier, wordt de god namelijk bij voorkeur weergegeven, wanneer hij met Mahākâla de ingangen der heiligdommen bewaakt, en blijkens een tekst heet zulk een bewaker Nandîçwara. Soms beschouwt men deze wachters als geheel afzonderlijke wezens, elders blijkt men zich bewust, dat het emanaties van Çiwa zijn.

Een stellage draagt een aantal kleine voorwerpen en fragmenten, een hand in witarka-moedrâ, een wachter met knots van een type, dat in vijftiende-eeuwsche heiligdommen in het Zuiden van Kediri is aangetroffen; dan een zoogenaamd oogmotief uit een versiering — de reden van die benaming ligt voor de hand —, een leeuwenkop en een bekroning, welke laatste drie hun Balische afkomst verraden. Dan zijn er nog een gevleugelde schelp (Wishnoe's attriboot), en een kopje.

Vervolgens is er een merkwaardig beeld, dat als Çiwa Kirâtaroepa, Çiwa in jagersgedaante, is geïdentificeerd. Deze voorstelling berust op een in Java zeer populair verhaal, aan Voor-Indische stof ontleend, doch reeds in de elfde eeuw in een beroemd Oud-Javaansch gedicht, de Ardjoenawiwâha (Ardjoena's huwelijk) bewerkt en nog thans als wajangspel Mintaraga gaarne gezien. Ten einde den als klui-zenaar levenden held Ardjoena op de proef te stellen vermomt de god zich als jager, en twist met hem over de vraag, wie van beiden een everzwijn met zijn pijl heeft gedood; in den loop van den strijd, waarin de sterkte van den held blijkt, doet de god zich kennen en neemt de vereering van zijn tegenstander in ontvangst. Het beeld in kwestie vertoont, zooals te verwachten was, een zeer eenvoudige figuur, met boog en pijlenkoker naast zich, terwijl zich achter den god een hemelboog bevindt, die aan weerszijden in een hertenkop uitloopt.

Een tweede wand dient ter opstelling van nog een zielebeeldje als boven beschreven, voorts een met een zwaard gewapenden wachter, die merkwaardigerwijze een

Fig. 11. Aardewerk, z.g. tempajans. Zie blz. 69.

baard draagt, dan nog een Nandīçwara, en eindelijk aan de voorzijde een zeer verweerd beeld met een lotusstengel in de hand. Daarna een Brahmā, vierarmig en met de hem toekomende vier hoofden, waarover in de inleiding is gesproken; bid-snoer en vliegenwaaier in de achterhanden.

Vervolgens een gekleurd en bijgewerkt beeld van Harihara, laat-Madjapahitsch, gelijk blijkt uit den stralenkrans, die de gestalte omgeeft, een gewoonte die sinds het laatste deel der veertiende eeuw algemeen is geworden. De verflaag laat ternauwer-nood den oorspronkelijken toestand raden. Door de voorhanden worden lotusknop en knots vastgehouden; in de achterhanden ziet men rechts een liggend rad met vlam-ornament, terwijl het weggesleten attriboot links een driedeelig Çiwaïtisch motief kan zijn geweest.

Ten slotte Çiwa's gemalin in zeer verweerden vorm, als Pârwatî, met de lotusvegetatie, uit een pot oprijzend, naast zich, ten bewijze dat ook dit beeld een schepping is van de Madjapahitsche kunst.

De groote foto's doen een hoek en een gaanderij van Baraboedoer zien. Bij de diorama's merken wij vooreerst de eigenaardige overeenkomst op tusschen den ronden bouw van den tempel van Djaboeng uit de veertiende eeuw, en den ongeveer zes eeuwen ouderen, doch eveneens ronden en torenvormigen stoepa van Moeara Takoes, product van de Çailendra-heerschappij op Sumatra. De waar-schijnlijk in de dertiende eeuw gebouwde tempel Sawentar bij Blitar, met zijn strenge

lijnen, is afgebeeld voor en na de ontgraving, die den geheelen onderbouw uit het door den Kloet neergestorte vulkaan-land deed te voorschijn komen. Het reeds besproken Gedong Sanga en de tempelgroep van Loemboeng zijn Midden-Javaansch; Tigawangi daarentegen, een soubasement, dat geen bovenbouw heeft gedragen, is van halfweg de veertiende eeuw.

Van nog een viertal monumenten ziet men den toestand voor en na de schoonmaak of restauratie: Mendoet uit den Çailendra-tijd, de Lara-Djonggrang-groep van Prambanan uit de laatste jaren van Midden-Java's bloei, de Oost-Javaansche Pari uit den Madjapahitschen tijd, in zijn treffende overeenkomst met bouwvormen uit Tjampa (Annam), een nog niet voldoende verklaard verschijnsel, en de iets oudere torentempel van Singasari. Vervolgens de overblijfselen van het groote, systematische complex van Tjandi Sewoe op Midden-Java, het dertiende-eeuwsche Djago (Toempang) met zijn vooruitgeschoven, on-Hindoesche terrassen, en dan een opgang van den hoofdtempel te Panataran bij Blitar, het groote Çiwa-heiligdom van het Madjapahitsche rijk, en een kleiner tempeltje van datzelfde terrein, hetwelk vanwege de ornamentatie met nâga's (slangen), als nâga-tempel bekend staat. Ook zijn nog eens een paar gaanderijen van Baraboedoer weergegeven.

Ten slotte komen wij weer op Midden-Java met het door een boom overgroeide Perot en het sierlijke Pringapoes, iets jonger dan Diëng, één der Diëng-tempels zelf (Tjandi Sri-kandi) en den hoofdtempel der zoeven genoemde groep van Loemboeng bij Prambanan.

Aan den rechterwand van de zaal staat vooreerst een van Bali, of van het in kunst en cultuur nauw met Bali samenhangende stuk van Java's Oosthoek, afkomstige Narasingha als kris-standaard. Narasingha, de Man met den leeuwenkop, is een der incarnaties van Wishnoe; in deze gedaante versloeg hij den tyran Hiranyakaçipoe, toen deze er in geslaagd was zooveel macht te verwerven, dat hij zelfs de goden onderdrukte. Gewoonlijk ziet men den god bezig om zijn slachtoffer met de handen den buik open te rijten, doch een enkele maal komt hij ook alleen voor, waarvoor te meer aanleiding is in gevallen als dit, waar men niet met een beeld voor den eeredienst te doen heeft, doch de voorstelling een ornamentaal stuk geworden is, dat hoofdzakelijk een nuttig doel heeft. De geheele uitbeelding wijkt sterk van de gewone Hindoe-Javaansche vormgeving af.

De beide Nandi's, die nu volgen, geven Çiwa's rijdier geheel in diergestalte weder, in den gebruikelijken vorm van het bultrund; één is nog versierd met een bellenband. Het tweede beeldje staat tusschen een Doergâ en een asceten-figuur met puntbaard en waterkruik. Tot voor enkele jaren zouden zulke voorstellingen zonder de minste aarzeling als Bhatâra Goeroe, dat wil dus zeggen Çiwa als Wijsheidsschenker, opgevat zijn. Laatstelijk echter zijn argumenten aangevoerd, dat deze benaming op onvoldoenden grond berust, en men te doen heeft met den grooten Ziener Agastya, in Zuidelijk Voor-Indië vereerd als de apostel, die daar de Hindoe-beschaving heeft gebracht, en door zijn vereerders eveneens medege-

gevoerd naar den Archipel. De Doergâ is merkwaardig, doordat zij een weinig voorkomende variatie van de gewone voorstellingen dezer godin te zien geeft; de voorste rechterhand houdt namelijk niet de staart van den stier vast, doch een knots, en de voorste linkerhand grijpt evenmin in het haar van den demon, doch is tegen het lichaam gebracht, terwijl boven den geheel los geplaatsten demon het schild van de tweedē linkerhand gehouden wordt.

Ten slotte flankeeren twee Balische wachters den doorgang naar de verdere verzamelingen¹⁾. De foto's aan den wand brengen ons nogmaals naar Baraboedoer, met een gezicht op dat monument, een op de terrassen, en een van den omgang; boven de deur de Mendoet. Een kaart geeft een duidelijk overzicht van de verbreding der oudheden over Midden- en Oost-Java.

Thans rest ons nog de vitrine met kleine voorwerpen in het midden der zaal. Beginnende aan den linkerkant vinden wij vooreerst de geschiedenis van het schrift, ingeleid door de mnemonische teekens, oorspronkelijk in gebruik waar het schrift nog niet was doorgedrongen.

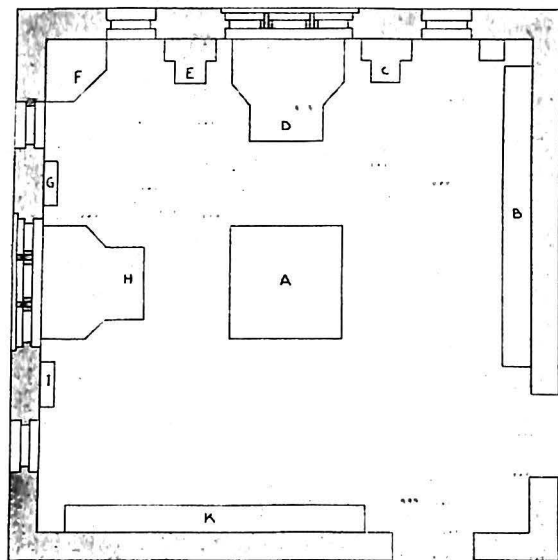
Eerst een uit koperdraad gevlochten ketting, die op Soemba en Savoe bij over-

¹⁾ In de volgende zaal valt nog te vermelden dadelijk links het afgietsel van de Pradjnâ-pâramitâ, het verpersoonlijkte Hoogste Volmaakte Inzicht van het Boeddhisme, met de handen in dharmatjakra-moedrâ, en het Boek der Wijsheid op een lotusstengel naast haar; het origineel staat te Leiden en is afkomstig van Singasari. Er boven een foto van een deel van den hoofdtempel te Panataran.

eenkomsten, verdragen, handelstransacties en dergelijke ten teeken van bekrachtiging der overeenkomst of koop wordt geschonken. Daarnaast een in tweeën gespleten bies of grasspriet, waarin vier en acht knopen zijn gelegd; een Bataksche oorlogsverklaring, waarmede men te kennen geeft dat men aan reizigers van de tegenpartij, die van den oorlogstoestand onkundig zijn, gedurende de eerste vier dagen voor een nacht gastvrijheid zal verleen; de 8 knopen hebben betrekking op personen, die van een lange reis zijn teruggekeerd, zooals b.v. naar de kust om zout te koopen. Dan een geknoopt touw. Bij uitnoodigingen op Simaloer (Atjeh) wordt een koperen schaal met sirihbenoodigdheden toegezonden. Wanneer de uitnoodiging dringend is, wordt het dekkleedje om de schaal gebonden en geknoopt op de wijze als in het voorbeeld van touw is aangegeven. Vervolgens een tijdako, een mannengordel van geklopte boombast van Ceram. Het cirkel-ornament hiervan is in oorsprong een teeken, dat de drager reeds een of meer koppen had gesneld.

Wat nu de verdere proeven van schrift aangaat, zal men opmerken, dat er allerlei bij is uit streken, die niet onder Hindoe-invloed hebben gestaan. Niettemin is de aanwezigheid dier specimina in deze afdeeling volkomen op haar plaats, omdat alle letterschriften van den Archipel langs grooteren of kleineren omweg afkomstig zijn van Hindoe-schrift. Afzonderlijke tabelletjes geven eenige bijzonderheden.

Het Bataksche schrift van Sumatra is vertegenwoordigd door brandbrieven op bamboe en door tooverboekjes; men kan daarvan een beschrijving, met een

PLATTE GROND TEMPELKAMER

REPRODUKTIE VAN EEN HOEKTEMPEL, DIE ZOALS DE VOORHOUTEN TER WERPSCHIJVEN VAN DEN VOET DER TRAPPEN VAN DEN HOOFD-GIWA-TEMPEL DER LARA-DONGGRANG GROEP BY PRAMBANAN (ZIE FOTO I)

REPRODUKTIE VAN HET GODEBEELD, NIET VAN DENZELFEN GIWA-TEMPEL ALS BOVEN (ZIE FOTO I)

REPRODUKTIE VAN BEELDHOUWERK VAN DE BOVENVERDIEPING VAN TJANDI SARI, MET GODEBEELD VAN DEN GIWA-TEMPEL DER LARA-DONGGRANG GROEP BY PRAMBANAN

DOORSPRONKELYK GIWA BEELD MET LOTUS UIT DEN BOL, MET NID, POORTJE VAN TJ. PLASJAN

REPRODUKTIE VAN BEELDHOUWERK VAN DEN EERSTEN OMKANG VAN DEN GIWA-TEMPEL DER LARA-DONGGRANG GROEP BY PRAMBANAN, MET GODEBEELD VAN DENZELFEN TEMPEL (ZIE FOTO II)

REPRODUKTIE VAN EEN TEMPEL, WACHTER VAN TJANDI-DEWOT

ROCHISATTWA VAN TJ. PLASJAN

DOORSPRONKELYK GANEVA BEELD, MET NIDPOORTJE VAN TJ. PLASJAN

TARA OF VROUWELYKE BOEDHISATTWA VAN TJ. PLASJAN

REPRODUKTIE VAN EEN GEVELFRAGMENT VAN TJANDI-SARI (ZIE FOTO II)

Fig. 12. Plattegrond van de tempelkamer. Zie blz. 81.

relaas der bijbehorende practijken, in den Gids der Sumatraansche afdeeling vinden. Voorts is als materiaal gebruik gemaakt van boomschors, hoorn en schelp. Dan is er het Rentjong-schrift, gegrift in bamboe, hetwelk in een deel der residentie Benkoelen thuis hoort, en als representant der schriftsoorten van het Oosten van den Archipel het Makassaarsch, zoowel op palmblad als in gedrukten vorm.

Is het nu bij deze schriften nog wel eens lastig de juiste lijn der afstamming weer te geven, geen twijfel kan bestaan aan de rechtstreeksche verbinding van de door de Hindoe's ingevoerde letters met die van het Oud-Javaansche z.g.n. Kawi-schrift en van de Baliërs. De schrijfwijze van laatstgenoemden wordt verduidelijkt door de ingrediënten, o.a. het schrijfmesje, met welks punt de letters in het palmblad gegrift worden. Men vindt lontar-(palmblad-)handschriften, en de fraaie doos ter bewaring daarvan, een kalender, en ook een proeve van illustratie: een fijnbelijnd paviljoen en eenige natuurfereelen. Het Javaansche schrift kan men eveneens volgen van het lontar-handschrift tot den op papier geschreven en den gedrukten vorm, en desgelijks zijn er exemplaren van het nauw-verwante Madoereesche en Soendasche schrift.

Het bovenstuk der vitrine bevat, aan dezelfde zijde beginnend, een steenen hand en dan een paar koedi's, messen van een eigenaardige vorm, die op zeer oude traditie berust; zulke koedi's waren dan ook bepaaldelijk voor ceremonieel gebruik bestemd. Een gouden halssnoer geeft eenig denkbeeld van de bewerking der edele

metalen, en dan vindt men eenige krissen van de zeer ouderwetsche soort, die men Madjapahit-kris noemt, hoewel er geen waarborg is, dat deze stukken ook niet in den na-Madjapahitschen tijd vervaardigd zijn; het lemmet, bochtig of recht, is dikwijls golvend of vlammend gedamascceerd, en het heft wordt gevormd door een slechts met enkele lijnen aangegeven, min of meer gestyleerde menschenfiguur van Indonesischen huize.

Behalve een schildpadje zijn er dan verder eenige bronzen beeldjes, gegoten volgens de methode à cire perdue, en reeds bij de oudste exemplaren van groote technische vaardigheid getuigend. Er zijn o.a. een Boeddha, met zijn gewone uiterlijk, en een niet nader te determineeren vierarmige Bodhisattwa, niet onverdacht van echtheid. Daarboven Wadjrasattwa, met voetstuk en achterstuk, in Bodhisattwa-gedaante, dat wil zeggen niet als opperste Dhyâni-Boeddha gedacht, doch in het groot goden-ornaat, met de wadjra, het vijfpuntig bliksem-symbool, in de rechterhand voor de borst (bij dit beeldje afgebroken), en een priesterschel in de linkerhand tegen de zijde gedrukt. Daarnaast herkent men weder Ganeça, en een vrouwenbeeldje in witarka-moedra. Erboven zijn een drietal bellen met wadjra-handvat opgesteld (fig. 9).

Aan den anderen kant van dit deel der vitrine liggen nog een paar koedi's en vindt men verder een aantal valsche beeldjes. Het is dikwijls moeilijk een grens te trekken tusschen de stukken, met opzet in later jaren vervaardigd om voor

oudheden uitgegeven te worden, en die, welke door Indonesische gieters in den na-Hindoe-tijd zonder eenige kwade bedoeling, doch met geringe vaardigheid en nog geringer kennis van zaken zijn gemaakt. In geen van beide gevallen echter kunnen de bronsjes als Hindoe-Javaansch gelden.

Verder gaande ziet men nog een hand, en eenige zilveren muntjes, gelijk die dikwijls bij vondsten worden aangetroffen, en die naar een letter, welke er op zou staan, den (waarschijnlijk onjuisten) naam van mâ-muntjes hebben gekregen. De zodiakbeker, voor sacrale doeleinden in gebruik, heet zoo, omdat in de figuren, die er omheen zijn aangebracht, de teekens van den dierenriem zijn voorgesteld; doorgaans is er ook nog een tweede reeks gestalten daarboven, welke wellicht op fazen van het landbouwbedrijf betrekking hebben. Zulke bekers dragen ook wel eens jaartallen, die dan steeds uit den Madjapahitschen tijd zijn (fig. 10).

Na een steenen kopje, eenige gouden langwerpige hangers, en een aantal krissen, verdienen ook de ronde munten of medaillons, met wajangachtige figuren en Javaansche letterteekens, de aandacht. Hun bestemming is niet zeker; vroeger spraken men altijd van tempelmunten, thans houdt men ze voor amuletten. De voorstellingen zijn meer Javaansch dan Hindoesch.

Daarnaast nog eenige bronzen beeldjes, een paar Boeddha's in dhyâna- en bhoe-misparça-moedrâ en links de Bodhisattwa Awalokiteçwara, hier als Padmapâni voorgesteld; immers den lotusstengel draagt hij in de linkerhand, terwijl de rechter

in de warada-moedrâ, de houding van gunstverleening, wordt gehouden, en voorts het kleine beeldje van Amitâbha in den hoofdtooi duidelijk is (fig. 9). Bij het middelste stuk van de reeks daarboven zijn de attributen van den rijkdomsgod Koewera, de citroen en de beurs, gemakkelijk te herkennen. Voorts vindt men opnieuw een Boeddha en een Târâ in witarka-moedrâ.

Zegelringen van goud zijn eveneens aanwezig; zij dragen o.a. ingelegde steenen en letterteekens, doorgaans in spiegelschrift, dat natuurlijk bij den afdruk leesbaar wordt. Een der gewone opschriften is: *çrî hana*, er is geluk, hetwelk ook hier voorkomt. Voor verder goudwerk mag ook naar den Gids voor de schatkamer worden verwezen.

Aan het uiteinde van de vitrine is nog een klein steenen beeldje van twee godenfiguren naast elkander gezet; het zijn Çiwa en Pârwatî, die men in dezen vorm en in dezen stijl bepaaldelijk op het Diëng-plateau vindt. Het lijkt geen twijfel, of ook dit beeldje heeft diezelfde afkomst; niet onmogelijk heeft men te doen met wijdingsbeelden van geloovigen. Een gouden ketting en oorsieraad met Garoeda-motief en weder een collectie valsche bronsjes vormen den verderen inhoud van dit deel der vitrine.

Het bovenstuk van de kast bevat nog eenig vaatwerk; potten van hetzelfde model als dat waaruit men de lotussen terzijde van de Madjapahitsche beelden ziet komen en dat men tempajan noemt (fig. 11). Het fijnere aardewerk werd niet op Java

gemaakt, doch werd ingevoerd uit China, dat van oudsher een levendigen porselein-handel op Zuid-Oost-Azië heeft gehad. Een belangrijk stuk is ook de bronzen slagklok (tongtong), die wellicht van West-Java stamt. Ten slotte zijn hier een aantal zodiakbekers geplaatst, benevens eenige bakvormige schaaltes en een breedbuikige pot van geglaazuurd aardewerk.

DE GROOTE LICHTHAL.

Reliefs met de levensgeschiedenis van den Boeddha. Deze reliefs, 24 in getal, zijn afgietsels uit een serie van 120, welke is voorgesteld op den hoofdmuur der eerste gaanderij van Baraboedoer. Het is mogelijk den inhoud tot in bijzonderheden te verklaren, daar de door de beeldhouwers gevolgde Sanskrit-tekst, genaamd Lalitawistara, ons bekend is. Deze tekst beschrijft de levensgeschiedenis van den historischen Boeddha Çakyamoeni, van het oogenblik af, dat hij, nog als Bodhisattwa in den hemel vertoevend, tot zijn aanstaande menschwording besluit, tot op het oogenblik, dat hij voor het eerst de heilsleer predikt in den Hertenkamp van Benares.

Duidelijkheidshalve zullen wij de geschiedenis aan de hand der geheele tafereelenreeks volledig weergeven, waarbij de in afgietsel aanwezige reliefs, met vermelding van hun volgnummer, vet gedrukt zijn.

Fig. 13. Overzicht van de tempelkamer. Zie blz. 81.

1. De Bodhisattwa bevindt zich in den Toeshita-hemel en
2. deelt den godenzonen zijn aanstaande menschwording mede.
3. Deze gaan vervolgens op aarde de Veda's verkondigen, terwijl
4. de Pratyeka-boeddha's (wezens, die de Hoogere Wijsheid voor zich zelf bezitten doch niet aan anderen kunnen prediken) op het bericht van de komst eens Boeddha's ten hemel varen.
5. De Bodhisattwa predikt voor de godenzonen in den hemel,
6. geeft zijn tiara aan den toekomstigen Boeddha Maitreya over,
7. en beraadslaagt over de gestalte, waarin hij op aarde zal verschijnen.
8. Gesprek tusschen zijn aanstaande ouders, koning Çoeddhodana en koningin Mâyâ.
9. De koningin wordt in haar vertrekken door godendochters bezocht.
10. De goden besluiten den Bodhisattwa te begeleiden;
11. deze predikt voor het laatst in den hemel, en
12. **daalt vervolgens af naar de aarde, gezeten in een paviljoen, dat gedragen en omgeven wordt door de godenscharen. (tafereel no. 1).**
13. **Koningin Mâyâ, rustend in de bovenvertrekken van haar welbewaakt paleis, droomt dat een witte olifant haar schoot binnendringt. (taf. no. 2).**
14. De goden besluiten haar te beschermen.
15. Zij begeeft zich naar het açoka-bosch.

16. **Op haar verzoek volgt haar de koning, die echter door bovennatuurlijke krachten verhinderd wordt binnen te treden, tot hij van de goden vernomen heeft, dat dit een gevolg is van de aanwezigheid van den Bodhisattwa in den moederschoot.**
(taf. no. 3).
17. Zij vertelt hem haar droom;
18. geraadpleegde brahmanen verklaren dien als de aankondiging van een wereldheerscher of een Boeddha,
19. en worden rijk beloond.
20. De goden bieden voor de aanstaande moeder paleizen aan,
21. in elk waarvan zij door de macht des Bodhisattwa's tegelijk gezien wordt.
22. De koningin geneest zieken door handoplegging,
23. de prinsen deelen aalmoezen uit,
24. de koning leidt een leven van ascese,
25. terwijl allerlei wonderen, leeuwen die aan de poort komen, goden en nymfen die het paleis bezoeken, de aanstaande gebeurtenissen aankondigen.
26. Als de tijd gekomen is, maakt Mâyâ zich gereed en geeft de koning de noodige bevelen.
27. **Zij begeeft zich met talrijk gevolg op haar wagen naar den hof van Loembini.**
(taf. no. 4).
28. Daar brengt zij, staande en met de rechterhand een boom vasthoudend, haar kind ter wereld.

29. Heilige mannen uit heel Indië komen den koning gelukwenschen en worden onthaald.
30. Inmiddels is Mâyâ overleden, en heeft haar zuster Gautamî de zorg voor het kind overgenomen.
31. De ziener Asita verhaalt, dat de prins Boeddha zal worden.
32. **De goden brengen den op den schoot van zijn vader gezeten Bodhisattwa hun hulde.** (taf. no. 5).
33. Het plan wordt gemaakt den tempel te bezoeken,
34. waar de Bodhisattwa met zijn vader heenrijdt.
35. Bij zijn nadering springen de godenbeelden van hun voetstukken en vereeren hem.
36. De hem geschonken sieraden verbleeken voor den glans, die van hem zelf uitstraalt.
37. De Bodhisattwa gaat naar school, waar de meester uit eerbied flauw valt.
38. In de school geeft de Bodhisattwa wijze spreuken ten beste.
39. Hij trekt met zijn vrienden naar een boerendorp,
40. waar de schaduw van den boom, onder welke hij mediteert, zich niet verplaatst, en vijf door de lucht vliegende zieners hem huldigen.
41. De prinsen verzoeken den Bodhisattwa om te trouwen;
42. van alle meisjes bevalt hem alleen Gopâ, wien hij den ring aanbiedt.

43. Daar haar vader bewijzen van bekwaamheid van zijn aanstaanden schoonzoon verlangt, besluiten koning en prins wedstrijden te organiseeren.
44. Op weg daarheen wordt een voor den Bodhisattwa bestemde olifant door diens afgunstigen neef Dewadatta met één slag gedood;
45. de Bodhisattwa slingert het lijk met twee teenen mijlen ver weg.
46. De Bodhisattwa overwint in een rekenwedstrijd,
- 47/48. en in nog twee andere wedstrijden.
49. **Ten slotte toont hij ook de beste te zijn in het boogschieten, waarbij hij door zeven boomen heen het doel raakt. (taf. no. 6).**
50. Na het huwelijk verdedigt Gopâ zich tegen het verwijt geen sluier te dragen;
51. zij is thans des Bodhisattwa's voornaamste gemalin.
52. De goden bezoeken den Bodhisattwa in het vrouwenvertrek.
53. Wanneer de tijd daar is, wekken zij hem op, aan zijn roeping te denken.
54. Ten einde zijn zoon aan de wereldsche genoegens te binden, laat Çoeddhodana drie paleizen voor hem bouwen,
55. en hem tevens streng bewaken.
56. **Eens, als de Bodhisattwa op zijn wagen uitrijdt, ziet hij de verschijning van een ouden man. (taf. no. 7).**
57. **Bij een volgende gelegenheid is de verschijning die van een zieke. (taf. no. 8).**
58. **Daarna ziet hij een door zijn treurende verwanten omgeven doode. (taf. no. 9).**

59. Maar eindelijk geeft de verschijning van een monnik hem de aanwijzing, langs welken weg hij deze drie onheilen, ouderdom, ziekte en dood, te boven kan komen. (taf. no. 10).
60. De Bodhisattwa in het vrouwenvertrek stelt Gopâ na een boozen dröom gerust.
61. Hij verkrijgt van zijn vader verlof om heen te gaan,
62. maar toch tracht deze laatste hem door bewaking en het verschaffen van genoegens te weerhouden.
63. Des nachts ontwakend, ziet de Bodhisattwa de vrouwen in weerzinwekkende houding slapen, en krijgt een afschuw van wat des lichaams is.
64. Langs de slapende wachters treedt hij naar buiten en beveelt zijn paard te zadelen. (taf. no. 11).
65. Terwijl de goden hem begeleiden en de hoeven van het paard ondersteunen, vlucht hij weg uit de stad. (taf. no. 12).
66. Zoodra hij ver genoeg is, dankt hij de godenschaar voor het geleide. (taf. no. 13).
67. Dan snijdt hij zich met zijn zwaard het haar af, en geeft zijn sieradiën aan den paardeknecht mede terug. (taf. no. 14).
68. Met een als jager vermomden godenzoon ruilt hij van kleeren, en krijgt zoo een ruwe pij. (taf. no. 15).
69. De goden geven hun voldoening te kennen.

Fig. 14. Nis met kâla-makara-ornament van Tjandi Plaosan.
In de nis origineel Çiwa-beeld. Zie blz. 82.

70. Verder trekkend vertoeft de Bodhisattwa bij een brahmaansche kluizenares.
71. Hij komt dan bij den wijzen kluizenaar Arâda Kâlâpa.
72. **In diens kluizenarij vertoeft hij geruimen tijd en geeft er onderricht, tot hij het onbevredigende der hier verkondigde leer heeft ingezien.** (taf. no. 16).
73. Op zijn verderen tocht wordt hij vereerd door de bevolking van de stad Radjagerha,
74. waarvan ook de koning hem komt bezoeken.
75. Na een verblijf in de kluizenarij van Roedraka,
76. vestigt zich de Bodhisattwa met vijf van diens leerlingen op den Gayâ-berg.
77. Daarna oefent hij aan den oever der rivier een zóó strenge ascese uit,
78. dat zijn als godin herboren moeder haar bezorgdheid komt betuigen.
79. De goden komen hem vereeren,
80. en verzoeken hem, doch te vergeefs, voedsel tot zich te nemen door zijn poriën.
81. Eindelijk ziet hij het nuttelooze der ascese in; zijn leerlingen gaan heen, en hij ontvangt voedsel van de dorpsmeisjes uit de buurt.
82. Een ander kleeid behoevend, neemt hij dat eener doode slavin, hetwelk hij in een vijver wast,
83. waarop een godenzoon hem de bijbehorende monnikspij brengt.
84. Den volgenden dag biedt de dochter van het dorpshoofd hem melkpad aan.
85. Hij begeeft zich naar de rivier,

86. en neemt er onder bijval der goden een bad.
87. Een nâga-prinses¹⁾ geeft hem een eerezetel,
88. waarop hij de rest van de melkpap nuttigt.
89. De weggeworpen nap komt in handen van den nâga-vorst, daarna in die van den koning der goden.
90. Verder wandelend, krijgt de Bodhisattwa van een grassnijder het gras, waarop hij zich zal neerzetten.
91. **De goden, met Brahmâ aan het hoofd, en de nâga's bieden den Bodhisattwa hun eerbiedige hulde. (taf. no. 17).**
92. **Daarop versieren de goden alle Boomen der Kennis, waaronder hij zich zal kunnen plaatsen. (taf. no. 18).**
93. De Bodhisattwa zet zich neer en begint zijn groote meditatie.
94. **De legerscharen van Mâra, den Booze, vallen op hem aan, doch vergeefs, hun pijlen veranderen in bloemen. (taf. no. 19).**
95. **Evenmin voeren de verleidingskunsten van Mâra's dochters tot het doel, hem van zijn meditatie af te brengen. (taf. no. 20).**
96. Zoo bereikt de Bodhisattwa het Hoogste Inzicht en is daarmee Boeddha geworden.

¹⁾ Nâga's, de als menschenlijke wezens voorgestelde slangen, zijn kenbaar aan een slange-coiffure.

97. In de eerste week blijft de Boeddha zitten, gehuldigd door de hemelnymfen.
98. De goden baden hem met reukwater,
99. en hij beantwoordt de vraag van één hunner naar den aard zijner meditatie.
100. **In de tweede week maakt hij een langen wandeltocht, waarvan hij weder naar den Bodhi-boom terugkeert.** (taf. no. 21).
101. In de vijfde week is hij de gast van een nâga-koning;
102. in de zesde trekt hij verder en ontmoet allerlei asceten.
103. Twee kooplieden, door bovennatuurlijken invloed in hun reis belemmerd, bieden hem voedsel aan;
104. de vier Hoeders der windstreken geven hem elk een nap, waarvan hij er één maakt,
105. en vervolgens eet hij nog een melkspijs van de kooplieden.
106. De goden verzoeken den Boeddha de Leer te openbaren,
107. waarin hij na aarzeling toestemt.
108. Hij bedenkt, dat hij het best kan prediken voor zijn vroegere leerlingen,
109. en gaat op weg naar Benares, waar dezen vertoeven.
110. Na een ontmoeting en gesprek met een monnik,
111. **wordt de Boeddha eerbiedig ontvangen door een nâga-koning en diens volgelingen.** (taf. no. 22).
112—114. Ook in andere plaatsen wordt hij ontvangen en onthaald.

115. Bij den Ganges weigert de schipper hem over te zetten zonder vooruitbetaling; hij vliegt dan over het water.
116. De Boeddha bereikt Benàres,
117. en nadert in den Hertenkamp zijn vroegere leerlingen, die niet van plan zijn hem vriendelijk te ontvangen.
118. Als hij echter bij hen is, komen zij zóó onder den indruk, dat zij hem te voet vallen; opeens verkrijgen zij uiterlijk en kleeding van Boeddhistische monniken.
119. **De leerlingen verrichten in een vijver aan den Boeddha de ceremonie van het bad. (taf. no. 23).**
120. **Dan begint de Boeddha aan leerlingen, goden en Bodhisattwa's de Leer te openbaren. (taf. no. 24).**

DE TEMPELKAMER.

(Zie plattegrond tegen den Z.W.-wand; fig. 12)

Bestijgt men de trap, dan vindt men dadelijk links nog een zaal met afgietsels van bouwfragmenten (fig. 13). In het midden trekt dadelijk een tempelvormige toren de aandacht; het is een der hoektorentjes, die zich aan den hoofdtempel der Lara-Djonggrang-groep van Prambanan in de hoeken tusschen den onderbouw

en de uitspringende trapvleugels bevinden. De nissen, waarin een hemeling staat, worden gedekt door een ornament, waarin de monsterkop is gecombineerd met naar binnen gewende makara's; het dak is opgetrokken in lagen, omgeven door kleine daktorentjes. Van denzelfden tempel is het motief afkomstig, dat den geheelen rechterwand van de zaal inneemt en dat een stuk benedenbouw weergeeft. Onder een zware, door antefixen verlevendigde kroonlijst is een guirlandeband aangebracht, en daar beneden wordt het middelpunt van versiering gevormd door een nisje met een leeuw er in, geflankeerd door twee paneelen, elk met een gestyleerden boom, aan de eene zijde tusschen twee kinnara's (wezens met vogellichaam en menschenhoofd), aan de andere tusschen twee vogels. Dit motief is speciaal aan deze tempelgroep eigen en wordt wel het Prambanan-motief genoemd. Men lette op de fraaie en telkens gevarieerde toepassingen van het makara-motief.

Tegen den achterwand is in het midden (fig. 14) een omlijsting met kâla-makara-ornament aangebracht, van de Midden-Javaansche Tjandi Plaosan, en daarbinnen staat een Oost-Javaansch beeld; een origineel (geen afgietsel), voorstellend Çiwa en hoogstwaarschijnlijk tevens een vorstelijk portretbeeld. De lotusvegetatie aan weerskanten is op deze wijze tijdens het rijk van Singhasâri (dertiende eeuw) gebruikelijk; de voorhanden worden in een moedrâ vóór het lichaam gehouden, in de achterhanden herkent men vliegenwaaier en bidsnoer, tegen een bescheiden stralenkrans uitkomend. De geheele versiering is rijk en fijn, zonder in eenig opzicht overdadig te worden.

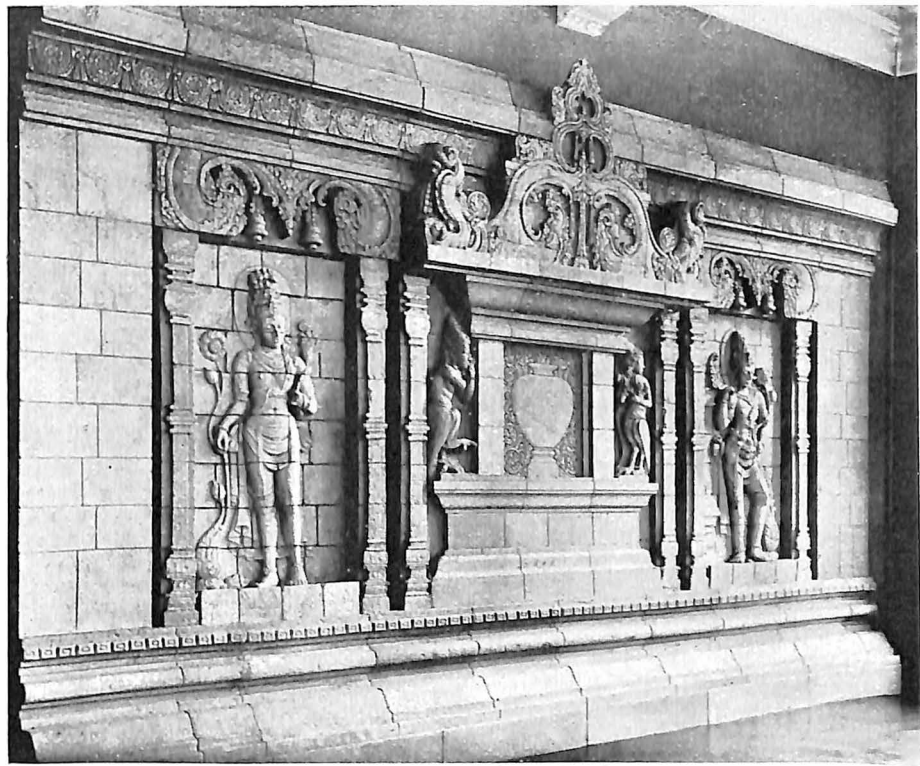

Fig. 15. Gevelfragment van Tjandi Sari. Zie blz. 85.

Rechts is een nisje met zwevenden hemeling en een tijgerkop daarboven aan de bovenverdieping van Tjandi Sari ontleend; het beeld daaronder is van Lara-Djonggrang, en wel een van de goddelijke Hoeders der windstreken van het tweede soubasement van den Çiwa-tempel. Deze figuur vertoont, zooals men ziet, eenige overeenkomst met den vroeger besproken Goeroe; het bidsnoer heeft hij in de hand; drietand, vliegenwaaier en waterkruik staan naast hem. Aan de andere zijde is een tweede windstreekhoeder te vinden, hier met een juweel op een lotus als attriboot; het nisje met drie hemelnymfen is van de buitenzijde der balustrade van hetzelfde heiligdom.

Terwijl in den hoek de bovenhelft van een der groote tempelwachters geplaatst is, die ten getale van acht Tjandi Sewoe bewaken, met knots en slang in de hand, en dat laatste dier ook als armband en kastekoord fungeerend, ziet men aan den linkerwand weder een kâla-makara-omlijsting, waarbinnen thans een (wederom origineele) Ganeça zit; voorzien van bidsnoer en bijl, tandbrok en etensbakje, gelijk vroeger beschreven. De slang vormt het kastekoord; halve maan en doodskop prijken in den uit haartressen opgemaakten hoofdtooi. De fijne rankversiering binnen de ronding van het bidsnoer heeft veel overeenkomst met wat op de Singasarische Tjandi Kidal (uit 1248) wordt aangetroffen. Aan de eene zijde is nog een Târâ — vrouwelijke wederhelft van een Dhyâni-Boeddha en diens hoogere eigenschappen verpersoonlijkend —, aan den anderen kant een Bodhisattwa geplaatst,

beide afkomstig uit het heiligdom van Plaosan bij Prambanan, uit omstreeks 900.

De nog resteerende achterwand wordt ingenomen door een gevelfragment van Tjandi Sari (fig. 15). Onder een fraaie driehoekige afdekking, in makara's uitlopend, staat in het midden een vaas tusschen rankornament, door twee kinnara's geflankeerd; elders wordt de ruimte van het vaaspaneel opengelaten en ontstaat zoo doende een venster. De groote paneelen ter weerszijden bevatten telkens hogere wezens van het Boeddhisme; in dit geval is de rechtsche, naast wien een wierookstandaard op den grond staat, een godheid in groot ornaat, de linksche een nâga, met de uit vijf cobraslangen bestaande huid boven het hoofd. Beiden houden een gestyleerde bloem en een uit de plant oprijzenden lotus vast.

oooQoooo

